QVAESTIONES ARISTOPHANEAE

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QVAM

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AVCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS

IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA

RITE CAPESSENDOS

VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIS

DIE XXXI MENSIS IVLII A. MDCCCLXXIII

HORA XII

PVBLICE DEFENDET

SCRIPTOR

FRIDERICVS LEO

REGENWALDENSIS

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT

GVSTAVVS HEYLBVT STVD. PHIL.
FRIDERICVS DE DVHN STVD. PHIL.
CAROLVS REINHARDT STVD. PHIL.

BONNAE

FORMIS CAROLI GEORGI.

FRANCISCO BVECHELERO
HERMANNO VSENERO

S.

I.

DE PRISTINO ACHARNENSIVM EXORDIO.

Mirum est quod eorum qui offensiones circumspiciunt in Aristophanis comoediis nemo de integra Acharnensium condicione dubitavit. sunt enim quae in primaria illa iuvenis poetae fabula vel patientem merito offendant credulove parum credibilia videantur. quibus si quis legens animadvertendis abstinuerit, in calce fabulae et ille haesitabit, dummodo scholiastam consuluerit. qui ad versum fabulae 1228

τήνελλα δῆτ', εἴπερ καλεῖς γ', ὦ πρέσβυ, καλλίνικος

haece adnotat

ὦ πρέσβυ] ἑαυτὸν γὰρ ὑπετίθετο πρέσβυν, πρὸς τὴν γυναῖκα διαλεγόμενος ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος.

itane? conloquiturne in initio fabulae cum muliere Dicaeopolis? minime conloquitur. nec sunt mulieris partes nisi in peragenda pompa [1] spectatricis, his a coniuge verbis compellatae:

262 *σὺ δ' ὦ γύναι θεῶ μ' ἀπὸ τοῦ τέγους.*

quod neque est conloquium neque est in fabulae initio, quippe cui adscribi quae parodum sequuntur nequeant [2]. porro, illud ut conloquium esse concedatur — quod non conceditur — non versatur cardo eius in Dicaeopolidis senectute, id quod significat *ἑαυτὸν ὑπετίθετο πρέσβυν.* nam senem quemvis esse cuius filia adoleverit (254 sq.) nemo contendet. quid

[1] Rectissime enim versus 253—58 Dicaeopolidi Elmsleius dedit.

[2] Scholiastarum in initiis fabularum nuncupandis usum si exemplis comprobare refert, vide schol. Ach. 866. Pac. 724 al.

quod senem se esse per totam fabulam nusquam Dicaeopolis indicat, fabulae igitur cum scholio nihil omnino convenit? itaque cum pateat iam non extare quod respexerit scholiasta, fieri non potest quin intercidisse quaedam in fabulae initio statuamus[1].

Quod qui intellexerit fabulamque relegere instituerit oblitteratis licet iacturae vestigiis insistens, priore opinor perlecta fabulae parte mirabitur quod monitore opus fuit scholiasta.

Nempe Amphitheus postquam paciferas Dicaeopolidi tradidit ampullas, Acharnensium sibi lapides timenti aufugiendum esse dicit. senes enim Acharnenses pacem in ampullis odoratos iracundos concurrisse malumque gestatori minatos pedibus instare. nil se morari Acharnenses Dicaeopolis ait domumque ingreditur, Amphitheus tutiorem fugiendo locum quaerit. adveniunt Acharnenses clamitantque:

204 *τῇδε πᾶς ἕπου δίωκε καὶ τὸν ἄνδρα πυνθάνου*
τῶν ὁδοιπόρων ἁπάντων· τῇ πόλει γὰρ ἄξιον
ξυλλαβεῖν τὸν ἄνδρα τοῦτον· ἀλλά μοι μηνύσατε,
εἴ τις οἶδ' ὅποι τέτραπται γῆς ὁ τὰς σπονδὰς φέρων κτέ.

cf. 234 sq. egressurus domo Dicaeopolis linguis faveri iubet. quod auscultantes senes susurrant

239 *σῖγα πᾶς. ἠκούσατ' ἄνδρες ἆρα τῆς εὐφημίας;*

dein egressum conspicati, quo merito obstupescas:

οὗτος αὐτός ἐστιν ὃν ζητοῦμεν.

hicine est quem quaesiverunt? at nihil omnino norunt de Dicaeopolide pacis auctore nec viderunt quemquam similis rei studiosum praeter Amphitheum, quem Dicaeopolidis iussu rem egisse ignorant. nam quid cum Amphitheo, quod quidem senibus spectatoribusve innotuerit, Dicaeopolidi? nihil igitur in eo sanae rationis est, quod Amphitheum sectati eum quem sectati sint Dicaeopolidem esse aiunt modo modo aedibus progressum.

Omnino quemvis semel monitum sensurum puto quam

[1] Cf. Beerius de actorum apud Aristoph. numeris p. 55. Ribbeckius ed. p. 210. A. Mueller ed. ad v. 244.

miro in fabula officio Amphithei persona fungatur, non ludicro illo comoediaeque condonando, sed quod et consilio destituatur et apto cum ceteris conexu. etenim exoritur ignotus a principio omnibus praefatusque de origine sua multa, quae ne ipsa quidem serio dicta videntur, statim sagittariis traditus abducitur. paci deinde parandae a Dicaeopolide adhibitus conloquio mirifice brevi et in primis memorabili peracto hoce

129 *ἀλλ' Ἀμφίθεός μοι ποῦ 'στιν; Α. οὑτοσὶ πάρα.*
Δ. ἐμοὶ σὺ ταυτασὶ λαβὼν ὀκτὼ δραχμὰς
σπονδὰς πόησον πρὸς Λακεδαιμονίους μόνῳ
καὶ τοῖσι παιδίοισι καὶ τῇ πλάτιδι

obedienter iussum exequitur reque celeriter perpetrata ita evanescit, ut dubitatio moveatur quam supra tetigimus gravissima.

Concedimus certe comoediae fingendi quae placeant licentiam nolumusque in eis haberi qui quae severioribus artis poeticae legibus obesse videantur sedulo rimantur. immo gaudemus Amphithei velocitate nec gravaremur mirabiliora. sed altera velim in omni Atticorum comoedia ostendatur persona, quae cum in actionem nescimus unde inciderit, officio ad fabulae argumentum necessario functa evanescat non minus ignorante spectatore, quorsum exciderit. vides quo tendam: intercidisse aliquid in fabulae initio docuit nos schol. 1228: fuisse Dicaeopolidem inter et Amphitheum conexum quendam nec spectatoribus neque Acharnensibus ignotum e v. 239 conligimus; omnem Amphithei personam artiore olim vinculo cum fabulae argumento coniunctam fuisse reapse intelleximus; illud denique utrumque aptissimum ante eam quae nunc agitur fabulam locum habet: quid igitur mirum quod periisse primam scaenam nobis persuasimus futurumque fuisse ut servata illa omnes quas indicavimus offensiones tollerentur?

Neque dum omnia executi sumus perditae scaenae vestigia. in quibus forsan habeatur quod ad versum Pacis 1008

Μορύχῳ Τελέᾳ Γλαυκέτῃ ἄλλοις
τένθαις πολλοῖς

scholiasta adnotat:

Μορύχῳ Τελέᾳ] *καὶ τούτους ἀεὶ ἀπεῖναι βούλεται τῶν ὄψων, διὰ τούτου*[1] *αὐτοὺς κολάζων ὡς γαστριμάργους, ὥς φησιν ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν. νῦν δ' οὐκ οἶδα, ὅπως τὸ ἐναντίον φησίν. ἴσως οὖν τῇ παρουσίᾳ τούτων Μελάνθιον λυπῆσαι βούλεται ὄντα καὶ αὐτὸν λίχνον. ἦν δὲ τραγῳδίας ποιητής, ὡς προείρηται.*

nam cum dicat mirari se quod Morycho Teleaeque faveat hoc loco Aristophanes, quos ceteroquin ab obsonio arcendos censeat, Acharnensium testimonio utitur, ut infestum illis alias poetae animum evincat[2]. atqui unus quo in Acharnensibus Morychus memoratur locus est v. 885 sq.:

ὦ φιλτάτη σὺ καὶ πάλαι ποθουμένη,
ἦλθες ποθεινὴ μὲν τρυγῳδικοῖς χοροῖς,
φίλη δὲ Μορύχῳ,

quo et solum nuncupari Morychum (*καὶ τούτους* schol. Pac.) neque arceri illum a prandio vides, immo arcessi. huc igitur cum non potuerit scholiasta respicere, nescio an e parte fabulae ignota nobis sua illum sumpsisse iudices, si examinaveris schol. Ach. v. 61

οἱ πρέσβεις οἱ παρὰ βασιλέως,

quod prolatis haud contemnendae notae quibusdam ita terminatur:

πρέσβεις δὲ οὗτοι εἰσὶν οἱ περὶ τὸν Μόρυχον, ἐμπλησθέντες τρυφῆς.

id unde sciat scholiasta nostro iure quaerimus: e versu 613 conlatis Vesparum vv. 1142 sq. nemo contendet illud explicari, quamquam de eis locis rectissime iudicavit Bergkius fr. com. II p. 970. neque de ulla illius temporis Atheniensium ad Persas legatione quidquam compertum habemus, praeterquam quod missam aliquam fuisse ipsum fabulae argumentum docet, in qua tamen Morychi legatorum principis nec vola inest nec

[1] *διὰ τοῦτο* inepta est Ravennatis scriptura, cum antecedat *βούλεται*.

[2] Ex Acharnensibus scholiasta ad 1003. 5. 7. 14. item testimonia adfert, cuncta e Dicaeopolidis conloquio cum Boeotio sumpta, nulli illa quidem dubitationi obnoxia.

vestigium. immo ut homo gulosus ubique. semel ut alienissimus a re publica Morychus perstringitur ab Aristophane, cui de viro illo omnem notitiam debemus praeter Suidam (qui non plura habet quam scholiasta), Timaeum (Ruhnk. p. 183) et Platonem comicum, cui cum Aristophane convenit fr. ap. schol. Nub. 109 (Mein. II 652 cf. Bergk. comment. p. 345)

Πλάτων Περιαλγεῖ
ὦ θεῖε Μόρυχε, νῦν γὰρ εὐδαίμων ἔφυς,
καὶ Γλαυκέτης ἡ ψῆττα καὶ Λεωγόρας,
οἳ ζῆτε τερπνῶς, οὐδὲν ἐνθυμούμενοι.

ut alienum igitur a re publica etiam Aristophanes tangit illum Vesp. 504 sq.:

τὸν πατέρ' ὅτι βούλομαι τούτων ἀπαλλαχθέντα τῶν
ὀρθροφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρων τρόπων
ζῆν βίον γενναῖον ὥσπερ Μόρυχος, αἰτίαν ἔχω κτἑ.

e scholio autem Vesp. 506 elucet alios fuisse qui publicis rebus eundem vacasse dicerent. cuius scholii cum sententiam recte restituerit Dindorfius, singulis non satis fecit. et acquiescendum videtur in Meinekii emendatione (Add. V 30 cf. LIX)

πρὸς τὸν τοὺς Ἀψευδεῖς ποιήσαντα, ὅτι τὸν Μόρυχον τῶν πολιτικῶν πεποίηκε [μετέχοντα] πραγμάτων, ἀγνοήσας ὅτι τρυφερὸς καὶ ἡδύβιος κωμῳδεῖται.

Teleclidem igitur apparet in Veracibus partes Morycho dedisse viri in foro versati. quod cum ultro cum Acharn. schol. 61 coniungatur, quidni ipsam Morychi legationem a Teleclide tractatam esse suspicemur? quali argumento, non inusitato illi illius temporis poetis [1], quam aptus fuerit titulus *Ἀψευδεῖς* ipsum Acharnensium exordium docet. qua coniectura infra, modeste ut decet, utemur. id vero quod Acharnensium scholiasta (61) de Morycho dicit, nisi ex ipsa fabula sumptum fuit, non potest explicari. iam cum de integritate fabulae quid iudicandum sit intellexerimus, et illud quo referendum sit compertum habemus.

[1] Cf. praeter Acharnenses Leuconis Legatos actam ol. LXXXIX a. II.

Vides haud pauca esse quae in amisso fabulae exordio olim extitisse cognovimus. atque eo processisse nobis videmur, ut haud inrita periclitaturum contendamus qui scaenae illius argumentum refingere susceperit. quod ne quis audacius quam probabilius contendi opinetur, rationem qua iactura nobis restituenda videatur, ita indicabimus, ut quid continuerit ipsa scaena, prima scilicet et quae traditam fabulam antecesserit, quam brevissimis adumbremus.

Et conloquium quidem quod cum muliere habuisse Dicaeopolidem scholiasta fidem facit in eo versatum esse existimo, ut de belli diuturnitate deque pace recuperanda dissererent. Dicaeopolis autem, quandoquidem *πρέσβυν ἑαυτὸν ὑποτίθεται*, conqueritur quod ipse senex debeat belli aerumnas aequo diutius perpeti (cf. 72. 73), cum ditiores natuque minores luculentis legationum muneribus fungentes tempus terant mercedesque comedant, veluti Morychum [1] similes, quos magis deceat delicato victu abstinentes in castris exercitari [2]. neque curare id genus legatos ut bellum finiatur, immo ut suum in commodum ducatur, adiutos illos prava rhetorum eloquentia. ita cum quaeratur, qui possit populus moveri ut ad pacem constituendam legatos mittat, mulier — cui callidum facile tribuas consilium — suadet ut servus, Amphitheus [3] scilicet superbo nomine praeditus, viri ingenui veste indutus divinam quandam auctoritatem iactans a prytanibus viatica magna poscat — unde potuerit vel lucri aliquid fieri in illa omnium rerum caritate — oratorisque in contione partes suscipiat. quod cum optimum videatur, Amphitheus ad propositum exornatur, Dicaeopolis adiutorem se in ecclesia adfore profitetur. domum intrat mulier, Amphitheus prytanes petit restatque solus in scaena Dicaeopolis [4]. Amphitheus interim cum apud pry-

[1] Morychi autem legatio per Teleclidis fabulam, cuius supra mentionem fecimus, omnium in ore erat.

[2] Cf. schol. Pac. 1008. Ach. 61. Vesp. 506.

[3] Nimirum *Ἀμφίθεος* partibus constat seu *ἀμφι — θεός* sive *ἀμφι — θέω* quod bene inlustratur legati velocitate.

[4] Deprehenditur in prologo nec iacturae vestigium neque

tanes nihil impetraverit — nimirum qui drachmarum nimium petiverit —, in contione origine praeclara[1] gloriatus, nutu prytanis qui probe illum novit removetur. tunc vero legati a Persis reducis petulantia mendaciisque incitatus gravissimum Dicaeopolis consilium capit, ut ipse Amphitheum Lacedaemona mittat pacemque sibimet ipsi familiaeque paret. clamat igitur:

ἀλλ' Ἀμφίθεός μοι ποῦ 'στιν;

quod et ipsum necessitudinem satis comprobat quam inter utrumque intercedere coniecimus. nec minus quod cito accurrens ille respondet

οὑτοσὶ πάρα.

servo igitur sollerti erus octo drachmas tradit — pauxillulum scilicet nummorum — brevissimisque eum verbis consilium exequi iubet.

Finitur ecclesia. Amphitheus redux ab Acharnensibus conspicitur — nimirum rumor iam dissipatus erat, Dicaeopolidis servum[2] Spartam migrasse unde pacem adferret —, quos fugit pacem odoratos pedibusque instantes. dein traditis Di-

quidquam quod disputationi nostrae adversetur. dies iam processit (v. 40), quo matutino actio incohata esse fingebatur.

[1] Qua origine iocose praedicanda nescio an tangantur ei qui ad *κηρύκων γένος* pertinuerunt. cf. quae Callias Hipponici filius loquitur Xen. Hell. VI 3, 4: *ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν μὲν προξενίαν ὑμῶν οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πατρὸς πατὴρ πατρῴαν ἔχων παρεδίδου τῷ γένει κτέ. — ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμήσῃ, εἰρηνοποιοὺς ἡμᾶς ἐκπέμπει. κἀγὼ πρόσθεν δὶς ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου καταλύσεως καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις διεπραξάμην καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν εἰρήνην.* cf. § 6 — *Τριπτόλεμος ὁ ἡμέτερος πρόγονος κτέ.* de Leogora et Andocide cf. vit. Andoc. I. p. 237 Westerm.

[2] Possit quispiam, ut factum est, suspicari Dicaeopolidem ipsum Acharnensem fuisse, nisus non tam vv. 33. 290. 891 quam scholio 34 (*ὃς οὐδεπώποτ' εἶπεν*) *ἄνθρακας πρίω*] *τοῦτο Ἀχαρνέων ἴδιον. οὗτοι δὲ πολυάνθρακες καὶ οὐ δεόμενοι παρ' ἄλλων πρίασθαι.* cf. 35 *οὐ γὰρ ἐδεῖτο ἀγοράσαι ἔχων οἴκοι*: quo doceri sane videmur, plura quam nos de Dicaeopolidis persona grammaticos comperta habuisse. sed prohibet v. 406, quamquam ne ille quidem praefracte.

caeopolidi ampullis cito se aufert[1]. Dicaeopolis domum ingreditur nihil morari se dicens Acharnenses. qui cum in scaenam progressi Amphitheum se sectari clamitaverint, Dicaeopolidem deprehendunt hilare sacrificium instituturum. iam servum mittunt et ab ero poenam petituri aiunt — quod nunc nemo est qui miretur —

οὗτος αὐτός ἐστιν ὃν ζητοῦμεν.

Amphitheum autem in ipsa pompa suum locum tenere affirmaverim. legitur enim v. 259:

ὦ Ξανθία, σφῷν δ' ἐστὶν ὀρθὸς ἑκτέος
ὁ φαλλός.

ita cum ipsi comoediae bene consuli videas,* omnis fortasse dubitatio tolletur, cum externam fabulae speciem respexeris eamque cum ceteris Aristophanis fabulis comparaveris. nimirum quod, si versuum numerum spectas, brevior ipsa Acharnenses est quam Equites (1408 vv.) Nubes (1510) Vespae (1537) Pax (1357) Aves (1765) Lysistrata (1322) Ranae (1533), nolim urgere. mirum vero est, unde haud nihil praesidii disputationi nostrae accedere arbitror, quod in Acharnensibus parodus quae vocatur haud parvo versuum numero propius

[1] Expediendi hoc loco versus videntur 199—203, in quibus emendandis mirum quantum laborarunt Bergkius Meinekius alii, futilia protulit nec tamen paucis probabilia Hamakerus Mnemos. II in. de quorum coniecturis post Hauptium (ind. lect. Berol. 1872/73 p. 6 sq.) non habeo quod addam. quibus cum propius ad veritatem accesserint Dobraeus (Adv. II 187) et idem sentiens ad v. s. Elmsleius, tamen huic loco ne illos quidem satis fecisse persuasum habeo. immo commutatis inter se versuum 200 et 203 locis scribendum est

199 *ταύτας δέχομαι καὶ σπένδομαι κἀκπίομαι.*
203 *Α. ἐγὼ δὲ φεύξομαί γε τοὺς Ἀχαρνέας.*

statim profugientem Dicaeopolis oculis paulisper insecutus pergit

201 *ἐγὼ δὲ πολέμου καὶ κακῶν ἀπαλλαγεὶς*
202 *ἄξω τὰ κατ' ἀγροὺς εἰσιὼν Διονύσια,*
200 *χαίρειν κελεύων πολλὰ τοὺς Ἀχαρνέας.*

sic cum et anaphora aptissimum locum habeat et versu 203 conloquium optime terminetur chorique in scaenam progressus, ut versu 200 fiebat, indicetur, ultro personarum notae quomodo perturbatae sint explicatur.

ab exordio quod hodie fertur fabulae distat quam in ulla Aristophanis comoedia, quod in uno conspectu ponam[1]:

parodus incipit a versu		Acharnensium parodus a fabulae exordio propius distat versibus
(Acharn.	204)	
Equitum	247	43
Nubium	275	71
Vesparum	230	26
Pacis	301	97
Avium	310	106
Lysistr.	254	50
Thesmoph.	312	108
Ranarum	316	112
Eccles.	285	81
Pluti	257	53

ut si medium numerum sumas, 74 seu 75 versibus in initio adiectis cum ceteris fabulis conventurum sit Acharnensibus.

Ceterum ne quid desideretur, forsitan in perdita fabulae parte fuerit quod respicit scholiasta Acharn. 106

ὅτι χαυνοπρώκτους | ὅτι πάντας τοὺς Ἕλληνας Ἰάονας ἐκάλουν οἱ βάρβαροι προείρηται.

cf. fr. inc. Ar. CLXXIX p. 1211 ubi Bergkius adnotat: 'videtur perditae alicuius fabulae locum spectare'.

Perpauca sunt quae addenda videantur. nam de scaena post praeclaram Hauptii disputationem in ind. lect. Berol. s. s. non opus duco ut verbum fiat. temporum rationem qualem habeam non inutile videbitur indicasse. orditur enim fabula frigido hiemis die: nimirum cum Lenaeis ageretur, non dico consentaneum fuisse, sed simplicissimum maximeque spectatorum animis accommodatum, ut res ipsa Gamelione mense ageretur[2]. accedit v. 504

αὐτοὶ γάρ ἐσμεν οὑπὶ Ληναίῳ τ' ἀγών.

parva igitur Dionysia, quae ne suo tempore celebrarentur

[1] Numeros ubique sequor Meinekianos.

[2] Praeter alias cf. Nubes (schol. 10), Ter. Hautontim. 162, Pl. Pseud. 59 (cf. Usener symb. phil. Bonn. p. 595 sq.).

belli pericula impediverant, ipso Gamelione peragi lepide fingitur. reapse autem per fabulae progressum Anthesteria secuntur [1].

Nunc si quis quaerat, quo tempore intercidisse videatur fabulae exordium, primum omnium scholiis supra adlatis efficitur, Alexandrinos et legisse illud et commentariis instruxisse. extitisse etiam videtur cum in corpus quod in codicibus fertur scholia redigerentur — nisi redactores valde caecutiisse statuas. ita autem intercidisse videtur, ut unum duove folia amitterentur. quod cum facillime factum esse videatur si primum in corpore fabularum Acharnenses locum tenuerit, utrum tenuerit necne nescio num satis certo effici possit. nam si temporis in disponendis Aristophanis comoediis ordinem sequebantur qui bibliothecae Alexandrinae praeerant, Acharnenses antecedebant Epulones et Babylonii et, de qua tamen perquam dubia res est, Centaurus (cf. Wilamowitz. obs. crit. p. 14). sin alphabeticum, potuerunt antecedere Aeolosico Amphiaraus Anagyrus. at, quod fusius explicare non huius loci est, eum illic ordinem valuisse suspicor, ut temporum ratione observata disponerentur fabulae in altero volumine quas suo, in altero quas aliorum nomine in scaenam poeta tradidisset, ut alterius primum locum teneret Epulones, alterius Acharnenses. Byzantinorum vero aetate cum ordine prorsus alieno ab Alexandrino comoedias digestas esse codices doceant, Acharnensium exordium ante Byzantinorum operam intercidisse satis certo conligitur.

[1] Aliter sentit qui nuper librum conscripsit de Liberalium atticorum temporibus. quo in libro, ut breviter dicam, nihil est quod probem.

II.

QUALI LEGE COMOEDIAE LICENTIAM ATHENIENSES COERCUERINT.

Penetrabunt altius quam his pagellis concessum erit qui enodare suscipient, quomodo conclamata illa comoediae apud Atticos licentia et orta sit et sollemnis quasi moris instar constituta. illis enim ad ipsa comoediae primordia regrediendum erit originique eius insistendum. ardua illa quidem via, sed quae neque iniucundam nec sterilem praebeat quaerendi materiem. plura enim ibi quam solet in poesis dramaticae nataliciis et erui possunt et cognosci, plura ibi divinanti cedunt. haec vero non opus est ut prius dirimantur quam ad propositam quaestionem accedamus. nam satis est constare inter omnes, fuisse ab initio sacram trygodorum licentiam ludere quemvis, iocularibus persequi civium quicumque persequendus videretur. noverant illam et verebantur priscorum temporum Athenienses nec gravabatur eam qui male audisset

κωμῳδηθεὶς ἐν ταῖς πατρίοις τελεταῖς ταῖς τοῦ Διονύσου,

ut verbis illud confirmem obsolescente iam comoediae splendore pronuntiatis. olim eam licentiam extitisse nec posteri ignorabant, quippe quod comoediae servatae docerent, et sciebant qui, cum rei notitia fere evanuisset, originem eius indagare sua ratione nec spernenda mente conabantur. haud immerito igitur ab eorum reliquiis proficiscemur. clarius autem perspicietur quam paucis incorruptae fidei testibus ea in re nitendum sit.

Posteriorum enim temporum grammatici cum a recentiore comoedia antiquam indomita illa licentia differre et accepissent et viderent, duabus potissimum viis progressi explicare studebant, quomodo factum esset ut, quod ceteris non licuisset, civibus nimirum et magistratibus male dicere, veteris comoediae poetis non solum liceret, sed velut officium quoddam impositum videretur.

Et primum quidem Platonius, quisquis ille fuit qui praestantioris notae quaedam *περὶ διαφορᾶς κωμῳδιῶν* codicibus Aristophaneis praefixa congessit, ita rem instituit, ut Atticae civitatis historiam, quam bene edoctus erat, sequeretur eique comoediae historiam adaptaret. quamquam qui codicum istum prologum scripsit ipse auctor eius nequaquam habendus est. immo ea est commentarioli illius natura ut certa ratione demonstrari possit quomodo hanc formam induerit. id cum in auctore inter primarios ab omnibus habito non parvi videatur momenti, quam brevissimis expediam.

Diversitatem igitur quae inter antiquam et mediam comoediam — nusquam memorat novam — intercedat, eo ortam esse Platonius dicit quod apud Athenienses temporibus Aristophanis Cratini Eupolidis populare fuerit imperium. populum vero, invidentem divitibus, concessisse comoediae poetis, ut quem vellent impune cavillarentur. quod cum licentius quidam facerent, labente paullatim plebis potestate paucorumque denique imperio constituto accidisse ut poenas a poetis superbiore impetu abreptis potentes peterent, remitterent ipsi poetae male dicendi consuetudinem. desiisse simul, quorum adhuc publicum munus fuisset, choragos ab Atheniensibus designari. ita evenisse fabulas quales Aristophanis Aeolosiconem Cratinique Ulixes.

In postremis his narrandis (v. 28—43 ed. Dübneri) quale consilium secutus sit quaerere operae pretium est. tradit igitur Aeolosiconi ab Aristophane scriptae cantica deesse. ea enim simul cum choragis defecisse et nova argumenta in usum venisse. ita Aristophanem traduxisse Aeolum Euripidiam. in his haud pauca sunt quae legenti mira videantur. iusto enim copiosius repetuntur v. 32. 33 quae modo (v. 29. 30)

dicta erant, repetuntur v. 35—37 quae narrationem incohaverant (v. 9—11). et longiusculae de Aeolosicone disputationi adhaeret iterata Aeolosiconis et adiecta Ulixium mentio, quippe quae mediae comoediae speciem ferant. non mirabor si quis suspicetur ea quae v. 30—39 leguntur (*τὸν γοῦν Αἰολοσίκωνα — κακῶς ἔχον διασύρει*) scholion esse aliunde adscriptum, additum ad Aeolosiconem explicandam, ut arte cohaereant v. 30 *παρέχοντας χειροτονεῖν* et 39 *τοιοῦτος οὖν*. sed praematuro abstinendum est iudicio et quod sequitur inspiciendum. ac deinde quidem quae parabaseos mentioni de ipsa parabasi adiciuntur et vera sunt neque a proposito aliena (v. 44—58 cf. de com. IX[a] v. 96 sq. p. XIX sq. Dübn.). secuntur de fabularum argumentis vv. 58—78. eorum fere repeti vides:

v. 58. 59	ex 34. 35
οἱ δὲ τῆς μέσης κωμῳδίας ποιηταὶ καὶ τὰς ὑποθέσεις ἤμειψαν καὶ τὰ χορικὰ μέλη παρέλιπον.	*ὑπεξῃρέθη τῆς κωμῳδίας τὰ χορικὰ μέλη καὶ τῶν ὑποθέσεων ὁ τρόπος μετεβλήθη.*

et, quae transscribere longum est:

60. 61 ex 29. 30 (33)
61—65 ex 9—11
65—67 ex 38. 39
69. 70 ex 42. 43.

copiosius deinde inlustratur quod v. 65—67 dictum est, institisse mediae comoediae poetas aliorum poetarum operibus. cuius rei exemplum datur Ulixes. sequitur quod praeter cetera mireris v. 76: *καὶ τὰς παραβάσεις παρῃτήσαντο διὰ τὸ τοὺς χοροὺς ἐκλεῖψαι χορηγῶν οὐκ ὄντων*. cuius rei notitiam e prioribus satis superque volens perceperit. denique de personis agitur.

Nemo est qui scriptorem ipsum de comoediae generibus sua componentem per unius duarumve pagellarum spatium totiens quae modo dixisset repetiturum fuisse credat. atque cum possint quae v. 30—39 repetita extant fusiori stilo condonari, vv. 58—78 vel 60—65 prorsus abhorrent ab eo qui priora scripserit. tollitur dubitatio reputanti quae ratio intercedat inter vv. 61—65 et 9—11:

61—65

ὑποθέσεις μὲν γὰρ τῆς παλαιᾶς κωμῳδίας ἦσαν αὗται· τὸ στρατηγοῖς ἐπιτιμᾶν καὶ δικασταῖς οὐκ ὀρθῶς δικάζουσι καὶ χρήματα συλλέγουσιν ἐξ ἀδικίας τισὶ καὶ μοχθηρὸν ἐπανῃρημένοις βίον.

9—11

τῆς ἰσηγορίας οὖν πᾶσιν ὑπαρχούσης ἄδειαν οἱ τὰς κωμῳδίας συγγράφοντες εἶχον σκώπτειν καὶ στρατηγοὺς καὶ δικαστὰς τοὺς κακῶς δικάζοντας καὶ τῶν πολιτῶν τινας ἢ φιλαργύρους ἢ συζῶντας ἀσελγείᾳ.

adeo enim nullum caecutire credo ut non videat utrumque locum ex uno eodemque fonte fluxisse. nam plane eadem hominum genera in utroque nominantur verbis significata diversis: duces, iudices, avari et, quorum in talibus non magna differentia, *μοχθηροί—ἀσελγεῖς*. nunc uno obtutu patet quid de universo tractatu iudicandum sit. agitur enim v. 1—58

de veteris comoediae argumentis
de choragiis } remotis
de canticis }
de argumentis mutatis
  adiectis Aeolosiconis et Ulixium exemplis
de parabasi,

in vv. 58—78

de veteris comoediae argumentis.
  in eis memorata et choragia
    et cantica
    et parabasis
  et argumentorum mutatio, adiecto Ulixium exemplo.

Hos conferendo indices videbis num haec in unum conglutinari meruerint. luculenter enim efficitur, vv. 1—58 et 58—78 unius eiusdemque de comoediae generibus tractatus eclogas esse a diversis confectas. in quibus quod habet quaedam altera quae alteri desunt non est quod mireris. quomodo autem exemplar, de quo utrumque excerptum fluxerit, comparatum fuerit inde maxime apparet, quod et Aeolosiconem et Ulixes in eo copiosius tractatas fuisse videmus. omnino autem quam fuse illic disputatum fuerit e repetitionibus con-

ligas quas 30—89 deprehendimus. quae si epitomatori tribuuntur contrahenti alia, alia praetereunti, suum habent explicatum. plura autem de parabasi dicta excerpsit qui priorem, de poetis comicorum ludibriis plura qui alteram eclogam conscripsit [1].

Restant quae de personis dicta sunt (v. 78—ext.). in quibus novae comoediae mentionem fieri diximus, cum in ceteris una respiciatur media. mediae autem in his extremis quam paullum curae scriptor habuerit sequentia docent. nam cum in ceteris comici timentes Atheniensium optimates conviciis abstinuisse ubique tradantur, ab ipsis potentium personis imitandis destitisse prae Macedonum timore dicuntur: *ἐν δὲ τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ κωμῳδίᾳ ἐπίτηδες τὰ προσωπεῖα πρὸς τὸ γελοιότερον ἐδημιούργησαν, δεδοικότες τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἐπηρτημένους ἐξ ἐκείνων φόβους, ἵνα μηδὲ ἐκ τύχης τινὸς ὁμοιότης προσώπου συμπέσῃ τινὶ Μακεδόνων ἄρχοντι καὶ δόξας ὁ ποιητὴς ἐκ προαιρέσεως κωμῳδεῖν δίκας ὑπόσχῃ* (cf. v. 18 sq. 36. 56 sq. 70). itaque cum opponatur veteris comoediae consuetudo ei quae Macedonum potestati indulserit, primo haec composita esse apparet a grammatico qui duas tantum comoediae aetates compertas habuerit — veterem et novam. cf. tractatus de comoedia V. ap. Duebn. p. XVI v. 3, in Meinekii hist. crit. p. 539 *χρόνῳ μὲν καθὸ ἡ μὲν νέα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ παλαιὰ ἐπὶ τῶν Πελοποννησιακῶν εἶχε τὴν ἀκμήν*, Usener M. Rh. XXVIII p. 420. in extremis quoque Menandri tantummodo aetatem commemorat. apertum igitur est v. 83 (*ἐν δὲ τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ κωμῳδίᾳ κτέ.*) verba *μέσῃ καὶ* ab eo adiecta esse qui duas illas eclogas cum hac appendice coniungendas curaverit, sive Platonius fuit sive eius auctor. videmus autem non spernenda esse quae in illis narrantur quippe quae et vetusta sint et ampliori operi debeantur. quod quale fuerit, ariolaretur qui pro certo affirmare

[1] non multum a vero abfuisse videtur, cuius dissertationem (de Atticorum comoedia bipartita Bonn. 1866) re gesta demum inspicere licuit, Fielitzius. cf. p. 28: 'hoc autem quod servatum est fr. Platonii nomine inscriptum ex pluribus eiusdem generis frustulis esse compositum inde comparet quod eadem res bis terve dicitur (§ 3—10 = § 14—16 Bergk.)'.

vellet. at certissimum est Alexandrinorum illud studiis oriundum esse, sive de comoediae quadam historia sive de grammaticorum scholis cogitare mavis.

Non idem de ceteris comoediae prolegomenis iudicabitur. duabus enim diximus viis grammaticos progressos esse qui huic quaestioni satisfacere studerent. alterius vestigia pressimus. altera ei processerunt quorum reliquiae, uno fonte manifeste oriundae, in prolegomenis de com. IV p. XV D. IX[a] p. XVII sq. (Cramer A. P. I 3 sq.) IX[b] p. XX sq. (schol. Dionys. Thr. p. 629, 18 ap. Bekker. A. Gr. 747 sq.) et X[b] p. XXIII (in Tzetzis *στίχοις περὶ διαφορᾶς ποιητῶν*) extant. cf. Fielitz. l. s. p. 32 sq.

Atque illi rem ita instituerunt ut comparatis populi moribus ne suo quidem tempore obsoletis expedire conarentur qui factum esset, ut miram cuivis maledicendi licentiam acciperent comici et tam diu obtinerent. nec noverunt Atticorum historiam quae Platonii auctori patebat, sed e communi hominum ingenio conligebant iudicabant narrabant. paganos igitur dicunt a civibus quibusdam male tractatos noctu Athenas in urbem venisse ibique quid passi essent magna voce cantitasse vel nominibus nominatis (d. com. IV v. 5 p. XVI D. sed IX[b] 21 p. XXI *ἀνωνυμεί*). cives audivisse illa eosque qui iniurias commisissent incusasse, eos vero erubuisse. quod cum innotesceret civitatique utile videretur, iussos esse cantatores istos etiam de theatro sua in iniustos cives opprobria fundere, licentia lege concessa. postea vero aegre tulisse cives iustos comicorum impetus — in peius enim pronam esse humani generis naturam — et impedivisse primum ne aperte, deinde ne vel occulte cives vellicarent. ita factum esse ut veterem comoediam *φανερῶς* cavillantem media sequeretur *αἰνιγματωδῶς* ludens eamque nova quae peregrinis mendicis servis incumberet. antiquae esse Aristophanem Eupolidem Cratinum, mediae Platonem, novae Menandrum. inde autem quod mediae inlustre exemplum Platonem habent intellegitur quam recenti loco hic rerum explicatus prodierit. eum enim qui Hyperbolum Pisandrum Cleophontem conscripsit Alexandrinorum nemo erat qui occulte ludere arbitraretur.

Andronicus autem qui eandem doctrinam praestantissimo Platonicarum fabularum catalogo exornat (X p. XXII D.), cognoscitur quam bono loco repetierit quae vilioribus insereret. idem in prolegomenis factum est: vide IX[a] 14—50. 73 extr. et fortasse 50 sq.

Huc progressi plurima quae de comicorum licentia coercita a grammaticis traduntur ita comparata esse videmus, ut possint e parte vera esse, possint comminiscentibus deberi. in neutro enim prologorum genere multa insunt quae non suo marte conlegerit qui Atticorum ingenium et historiam edoctus comoedias noverit. alterius vero generis narrationes cum intellexerimus recentiores esse quam quibus possit in singulis fides haberi, universam tamen illam rerum tradendarum rationem proba memoria niti non est quem fugiat. nimirum quorum apud Platonium vestigium nullum deprehenditur, incondita vetustissimae comoediae primordia, suum in illis pro rei gravitate locum tenent. simili via notum est in reciperanda priscorum temporum memoria Aristotelem processisse. cf. poet. c. 5 p. 1449[a] extr. *αἱ μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι' ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν, ἡ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν. καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν* e. q. s. cuius auctoritate factum est ut non diversa ratione rem aggrederentur qui cum graecis litteris tractandis latinas coniungebant, Euanthium dico, Diomedem (p. 488 sq. K.) et, quorum unum auctorem esse Usener l. s. docuit, Isidori commenta (VIII 7 p. 265 sq. Lindem.) glossasque Ansileubi (M. Rh. XXVIII p. 418, 11—16 et 18—21). praeter ipsum vero Aristotelem illa de comoedia prolegomena certam hanc memoriam servarunt, comoediam ab ipso eo tempore quo civibus publice recipienda videretur, florendi initium cepisse: de com. IV p. XVI D. v. 13. IX[a] p. XVII, 23. IX[b] p. XXI, 33. X[b] p. XXIII, 39 sq.

Id quo tempore factum sit ne Aristoteli quidem innotuisse patet. Solonis autem tempore, quo cetera poetarum certamina certis legibus circumscripta sunt, de comoedia publice constituenda nemo cogitabat. nondum enim arti illa pare-

bat, sed phallophori in triviis iocularia quaedam festis Dionysii diebus minus scite ac venuste pronuntiabant. quae cum primum ex tempore funderentur, excogitabantur deinde ab hominibus artis quidem poeticae expertibus, qui cum instruendae eiusmodi actioni apti viderentur, sodalium choro eorundemque e numero actoribus quot libebat contenti nec publicis institutis adiuvari consueverant nec legibus coerceri patiebantur. sic iocularibus illis poetici ingenii homines sensim potiti sunt, donec novum artis poeticae genus oriretur. primae ita extiterunt fabulae parvum versuum numerum complexae (trecenorum ut legitur M. Rh. XXVIII p. 418, 18), cottidianae vitae civiumque vitiis adaptatae. quibus cum gauderent Athenienses viderentque haud spernenda in eis ingenia exercitari, factum est ut comoediae quoque chori concederentur quibus in publicis poetarum ludis decertarent. id quo tempore constitutum sit nuper Usener ostendit l. s. p. 426. certissimum enim est eodem tempore in rei publicae institutis comoediae locum concessum esse quo actorum numerus, nulli dum normae obnoxius, certa regula definitus est. v. de com. V 18 sq. p. XVI D. et IX[a] 85 sq. p. XVIII: *ἐπιγενόμενος δὲ ὁ Κρατῖνος κατέστησε μὲν πρῶτον τὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ πρόσωπα μέχρι τριῶν στήσας τὴν ἀταξίαν κτἑ.* Cratini igitur aetate comoediam civitas adgnoscebat neque aliud est quod in prolegomenis quae supra tractavimus veri latet: *ποιητὰς ἔταξαν ἐπὶ τούτῳ κωμῳδεῖν οὓς ἂν βούλωνται ἀκωλύτως* (IV 13 p. XVI cf. IX[a] 17 p. XVII, IX[b] 33 p. XXI).

Itaque cum comici poetae et locum in publicis actionibus et chorum et mercedem acciperent (cf. Boeckh. oec. Ath. I 338 sq. 600 sq.), primum quaeritur num legibus statim impositis libertatis parte comoedia simul privata sit. actorum autem choreutarumque gregem cum ad arbitrium conducere iam non liceret, ipsam ludendi licentiam non probabile est inde ab initio imminutam fuisse. prohibent enim et ipsum comoediae ingenium, quod illa aetate vereor ut frenos passum esset, et in primis Cratini comoediarum reliquiae annis ante Morychidem archontem — quem cur eligam infra videbimus — certo adscribendarum.

Et Cratinum quidem intelleximus primum tunc inter omnes comicos locum tenuisse — referuntur enim ad illum quaecumque ea aetate novata esse traduntur. qui cum natus esset ol. LXV a. I (cf. Meinek. H. C. p. 44), in illis publicae comoediae primordiis vigebat certe et florebat. ac notum est quanta ei tribuatur in plectenda pravitate acerbitas. cf. Platonium *περὶ διαφορᾶς χαρακτήρων* s. *Κρατῖνος*, de com. V, 22 p. XVI D. nec iam *μόνος ἦν γέλως τὸ κατασκευαζόμενον.*

Eius igitur antiquissima comoedia cuius satis certo tempus definiatur Archilochi est, data illa quidem a Clintone F. H. ed. Kr. p. 53 haud improbabili coniectura anno a. Chr. 448 (cf. Mein. II, 25), quippe quae mentionem ferat Cimonis a. 449 mortui ita comparatam ut mortem prope secuta esse videatur. in Archilochis autem acerbissimas fuisse hominum cavillationes ipse fabulae titulus testatur, fragmenta non multa (fr. XIII cf. Bergk. comment. p. 21).

Bubulci quo tempore acta sit parum liquet. de Gnesippo enim illic traducto — nam nullus dubito quin recte restituerit Dobraeus fr. II *τῷ Κλεομάχου* (cf. Fritzsch. ad Ar. Ran. p. 56) — nihil conligitur. qui ut a Chionide (Mendic. fr. I Mein. II, 6), sic ab Eupolide quoque ludebatur et ab Hermippo in Parcis, a Meinekio propter Plut. Per. 33 rectissime secundo ol. LXXVII anno adscriptis: speciosissima enim est Wilamowitzii de Nothippo coniectura (obs. crit. p. 27 sq.). utut est, archontem in Bubulcis Cratinus vehementissimo impetu aggressus est, qui chorum ei denegaverat. nec tamen constat num archon adhuc fuerit ille. cf. Hesych. v. *πυρπερέγχει* (fr. I Mein. II, 26. Bergk. comment. p. 30 sq.). in Hesychii glossa Fritzschius (ad Ar. Ran. p. 57 sq.), falsissimis vera miscens, verissime extrema emendavit: *ἔστιν οὖν· τήρει* probante Schmidtio.

Fugitivas quod Meinekius actam esse censet ante ol. LXXXIV, 1 (II 43), argumentatione nititur non satis certa. nam vix crediderim *δραπετίδας* nuncupari potuisse qui publice fugissent, immo *φυγάδας*. sermone autem in reliquiis acerbo utitur (v. fr. V), eodem in Thraessis, recto Meinekii iudicio

olympiadi LXXXIV ineunti adscripta. de pluribus vero ante ol. LXXXV actis non constat.

Cratetis in reliquiis nullum cuiusquam nomen nec nuncupatur neque indicatur. sed non videtur in hac fragmentorum tenuitate non casu factum esse ut licentiae vestigia perirent. neque aliud quisquam confirmari contendet eo quod ab Aristotele praedicatur ut primus ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας. quamquam multum aberat a Cratini acerbitate, cf. de com. III 35. 36 p. XV D., Mein. H. C. p. 60. memoretur etiam quod ne in Chionideis quidem fragmentis nomina extant praeter Mend. fr. I. nec multa Pherecratis reliquiae traductorum hominum nomina retinuerunt cf. d. com. III 38 sq. (v. Ἄγρ. fr. IV V VII, Ἰπν. II, Πετάλ. II III, Χείρ. I, et fr. inc. V). sed e talibus iudicare ineptientis est.

Satis igitur Cratini exemplum docet, vacuam frenis inter ludos publicos receptam esse comoediam. quod cum illo potissimum tempore factum sit quo populi animus Pericle duce quam maxime excolendae publicae libertati studebat, non ingenio tantum Pericleae aetatis, sed ipsius Periclis auctoritati facile adduceremur ut novam comoediae condicionem deberi putaremus, nisi infestissimi comicorum in civitatis gubernatorem impetus obstarent. cui cum Cratinus Hermippus Teleclides alii convicia permulta intulisse tradantur, patrocinatum esse nullum comperimus, immo ne mortuo quidem Aristophanem pepercisse (Ach. 530 sq.). cf. Plut. Per. II. VIII. XIII. XVI. XXIV. XXXIII. praeterea Cratini Fugit. fr. III (II 45), fr. inc. CXXIII (II 214), Telecl. Hes. fr. IV (II 367), Herm. Parc. fr. IV (II 399). illi vero quem prisci temporis amore nimiaeque libertatis taedio nobilissimum Periclis adversarium fuisse scimus, Cimonem dico, favisse comicorum principem Plutarchus testatur vit. Cim. X prolatis Archilochorum versibus hisce (fr. I Mein. II 15):

κἀγὼ γὰρ ηὔχουν Μητρόβιος ὁ γραμματεὺς
ξὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενωτάτῳ
καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν Πανελλήνων πρόμῳ
Κίμωνι, λιπαρὸν γῆρας εὐωχούμενος
αἰῶνα πάντα ξυνδιατρίψειν· ὁ δὲ λιπὼν
βέβηκε πρότερος.

et haec ipsa verba et universa comicorum in rebus publicis tractandis consuetudo — quade copiosius dicendi infra locus dabitur — suspicionem movent, Cimonis potissimum auctoritate factum esse ut comoediae chorus concederetur. illum enim vidisse credo quantam operam comici poetae servandis patrum moribus daturi essent. nec falsus est iudicio. ita prudenter populi animo obsecutus socios suo in re publica administranda proposito, inimicos Pericli eiusque sodalibus comparabat. Cimo autem illo potissimum tempore in civitatem restitutus erat, Morychideum psephisma cum perferretur omnia potuit Pericles.

Namque ut ad ipsam quaestionem propius accedamus, antiquissimum est atque id unum omnium certissimum de comoediae libertate coercita testimonium psephisma illud quod archonte Morychide ol. 85,1 latum, Euthymene ol. 85,4 abrogatum esse testatur schol. Acharn. 67:

ἐπ' Εὐθυμένους ἄρχοντος] οὗτος ὁ ἄρχων, ἐφ' οὗ κατελύθη τὸ ψήφισμα τὸ περὶ τοῦ μὴ κωμῳδεῖν, γραφὲν ἐπὶ Μορυχίδου. ἴσχυσε δὲ ἐκεῖνόν τε τὸν ἐνιαυτὸν καὶ δύο τοὺς ἑξῆς ἐπὶ Γλαυκίνου τε καὶ Θεοδώρου, μεθ' οὓς ἐπ' Εὐθυμένους κατελύθη.

diserte hic traditur *τὸ κωμῳδεῖν* vetitum esse. id quid reapse significarit diiudicare difficillimum et adhuc fere nefas est. omnino comoediarum actiones prohibitas esse et vereor ut quis credat et titulorum auctoritate refutatur. cf. Clinton F. H. p. 59 Kr., Bergk. comment. p. 142 sq., Usener symb. phil. Bonn. p. 598, C. I. G. I p. 350 sq. (n. 229. 30). ac ne unius quidem fabulae certo illo tempore actae, cuius naturam cognitam habeamus, memoria servata est. nam incertissima coniectura est qua Cratini Ulixes eo homines docti rettulerunt nec certior qua Meinekius Hermippi *Ἀθηνᾶς γονάς* legis Morychideae aetate scriptam esse suspicatur H. C. p. 279. utut est, videmus quindecim circiter annis postquam in publicis actionibus comoediae locus concessus est, libertati eius fines esse constitutos. num primum id eo tempore factum sit nec liquet nec liquebit. idem vero inde quod e Cra-

tini fragmentis conligas, magnam scilicet ante id tempus comicorum in ludendo licentiam fuisse.

Morychideam proxima sequitur lex Antimachea. nam ad Acharn. v. 1150:

Ἀντίμαχον τὸν Ψακάδος τὸν ξυγγραφῆ τὸν μελέων ποητὴν
ὡς μὲν ἁπλῷ λόγῳ κακῶς ἐξολέσειεν ὁ Ζεύς·
ὅς γ' ἐμὲ τὸν τλήμονα Λήναια χορηγῶν ἀπέλυσ' ἄδειπνον

triplex est scholiastarum adnotatio

I. *φασὶ γὰρ αὐτὸν γράψαι ψήφισμα ὥστε τοὺς χοροὺς μηδὲν ἐκ τῶν χορηγῶν λαμβάνειν* quod aperte commenti sunt.

II. *ἐδόκει δὲ ὁ Ἀντίμαχος οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος. καὶ ἐπὶ τούτῳ πολλοὶ τῶν ποιητῶν οὐ προσῆλθον ληψόμενοι τὸν χορὸν καὶ δῆλον ὅτι πολλοὶ τῶν χορευτῶν ἐπείνων. ἐχορήγει δὲ ὁ Ἀντίμαχος τότε ὅτε εἰσήνεγκε τὸ ψήφισμα.* cf. Diogenianus VIII 71.

III. *οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι ποιητὴς ὢν καλὸς* (scribendum *κακὸς*) *χορηγῶν ποτε μικρολόγως τοῖς χορευταῖς ἐχρήσατο.*

non dubitamus de v. 1152 explicando. choragus enim Antimachus erat lenaeis anni ante actam Acharnenses i. e. ol. LXXXVIII, 2 (cf. Wilamowitz. l. s. p. 15). itaque si fidem habemus scholiastae, eo ipso anno legem Antimachus tulerat de removenda comicorum licentia. sed nemo est qui fidem ei habendam censeat. nimis enim apertum est quam artificiose in explicando loco laboret. neque quidquam in scholiastae verbis pro certo habendum est nisi legis ab Antimacho latae memoria, cf. Bergkius in Schmidtii annal. histor. II p. 201 adn. quam eandem homines docti esse voluerunt atque Morychide illam archonte latam (Boeckh. oec. Ath. I 437 adn. cui non videtur adsentiri Meinekius H. C. p. 43. cf. Bergk. l. s. Curtius H. G. I p. 342). voluerunt falsa illi opinione ducti, quam multis insidere video, de duabus tantum cogitandum esse eius generis legibus, olympiadi LXXXV altera, XCI altera tribuendis. quales frequenter repetitas esse frequens diversarum legum memoria docet.

sequitur quod probo auctore nititur Syracosii psephisma, Phrynichi fragmento notum apud schol. Av. 1297

Συρακοσίῳ δὲ κίττα] οὗτος γὰρ τῶν περὶ τὸ βῆμα. καὶ Εὔπολις ὡς λάλον ἐν Πόλεσι διασύρει 'Συρακόσιος δ' ἔοικεν, ἡνίκ' ἂν λέγῃ, τοῖς κυνιδίοισι τοῖσιν ἐπὶ τῶν τειχέων. ἀναβὰς γὰρ ἐπὶ τὸ βῆμ' ὑλακτεῖ περιτρέχων.' δοκεῖ δὲ καὶ ψήφισμα τεθεικέναι μὴ κωμῳδεῖσθαι ὀνομαστί τινα, ὡς Φρύνιχος ἐν Μονοτρόπῳ φησί· 'ψῶρ' ἔχε Συρακόσιον. ἐπιφανὴς γὰρ αὐτῷ καὶ μέγα τύχοι. ἀφείλετο γὰρ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν'. διὸ πικρότερον αὐτῷ προσφέρονται.

laborarunt in hoc fragmento emendando viri docti. cf. Meinek. II 591. G. Hermannum Fritzschius qu. Ar. I 307 ita locum sanasse praedicat:

φῶρ' ἔχθε Συρακόσιον·
κἀπιφανὴς γάρ·
καὐτῷ τι τύχοι μέγ', ἀφείλετο γὰρ
κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν.

Cobetus (Plat. com. rell. p. 38 sq.) 'quia in loco conclamato liceat esse paullo audaciorem' hos versus conformavit:

ψώρα δὲ Συρακόσιον κατέχοι, τρυγικοῖς ἐφάνη γὰρ ἅπασιν
μέγα πῆμα χοροῖσιν, ἀφείλετο γὰρ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν.

qui cum consuluerint numerorum elegantiae, nescio num naturam eorum perspexerint. nam quae in anaspaesticos coegerunt nequaquam anapaesticis, ultro paeonicis creticisque numeris parent: [1]

[1] Quo nisus emendationem perfecit Usener:

ψᾶρ' ἔχε Συρακόσιον.
εἶθ' ἐπιφανὲς γὰρ αὐτῷ
καὶ μέγα τύχοι [κακόν].

'tene tibi sturnum loquacem Syracusanum, ut idem audit apud Aristoph. av. 1297 pica (*κίττα*): loquaculum Syracosium indicat Eupolis *Πόλεσι*'.

Cf. Lysistr. 1046

πάντ' ἀγαθὰ καὶ λέγειν καὶ —
1192 *πᾶσι παρέχειν φέρειν τοῖς —.*

ψῶρ' ἔχε Συρακόσιον

— ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡

— ἐπιφανὲς γὰρ αὐτῷ καὶ μέγα τύχοι —

◡ ◡ ◡ — ◡ — — — ◡ ◡ ◡ —

sed quae secuntur aperte anapaestica sunt nec numeris nec verbis incerta:

ἀφείλετο γὰρ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν.

apparet igitur e concitato conloquio priora, a choro scilicet pronuntiata, extrema e parabasi scholiastam sumpsisse.

Fuerunt qui Syracosium legem illam tulisse dicerent Alcibiadi obsecutum, ut Bergkius ap. Fritzsch. qu. Ar. p. 319 allato schol. Aristid. p. 444 D. περιεῖλε δὲ τοῦτο Ἀλκιβιάδης ὁ στρατηγὸς καὶ ῥήτωρ. cf. Mein. H. C. p. 40. utut est Alcibiadi tribuitur lex similis Syracosianae, de com. IX[a] 64 p. XIX D.

καὶ οὕτω δὴ ἢ διαφθαρέντος τοῖς κύμασι παντελῶς ἢ καὶ περισωθέντος ψήφισμα ἔθετο Ἀλκιβιάδης, μηκέτι φανερῶς ἀλλὰ συμβολικῶς κωμῳδεῖν.

Syracosium igitur et scholiasta tradit et Phrynichus fidem facit sua lege prohibuisse μὴ κωμῳδεῖσθαι ὀνομαστί τινα cf. schol. Ach. 1150. atque concessum fuisse comicis ut nomina eorum quos ludebant palam nuncuparent, libertatis eorum summa antiquis videbatur. in Platonii tractatu et in prolegomenis quantum ei rei momenti tribuatur vidimus. cf. quae Cicero dicit R. P. IV 10: 'et Graeci quidem antiquiores vitiosae suae opinionis quandam convenientiam servaverunt. apud quos fuit etiam lege concessum ut quod vellet comoedia de quo vellet nominatim diceret' eqs. cf. Horatius A. P. 281 sq. (284 'sublato iure nocendi'). quali id lege concessum fuerit supra diximus: nimirum sacro comoediae iure patrumque et deorum auctoritate sancito. quo ante Euclidem numquam prorsus abstinuisse poetas et e fragmentis elucet et ex Aristophanis comoediis — de Ulixibus et quae eius generis sunt nunc taceo. ipsa autem Phrynichi verba docent ne Syracosium quidem licentiam istam omnino abolendam censuisse. nimirum verba

ἀφείλετο γὰρ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν

vel caecutientem docent non omnes fuisse cives a quibus ludendis comici prohibiti essent, sed certos quosdam praeter ceteros comicorum conviciis liberatos. id cum sensus flagitat tum grammatica. cf. Bergkius in Schmidtii annal. II 212[2].

Quod cum satis nemo respexisset, ipsam rem alii ita expedire studuerunt ut vetitum fuisse dicerent nominatim cives partesque ignominiosas agentes in scaenam induci (Bergk. ap. Fritzsch. l. s. comment. p. 142, ubi cum dicit 'viros potentes et reipublicae gubernatores' fortasse non falsus est, sed divinat. Mein. H. C. p. 20). statuerunt id ne adiuti quidem litterarum memoria (cf. Aves). ac diversum est Droyseni iudicium, qui (M. Rh. Welckeri et Naekii III 161 sq. IV 27 sq.) in commentatione omni ex parte praeter propositam legis Syracosianae explicationem praeclara mirum esse voluit eius legis consilium, quod magis mireris pro vero et Bergkium habuisse (in Schmidtii annal. II p. 212, frr. Ar. II 949) et alios, cf. Curtii H. G. II 756 adn. 118. etenim lege cautum fuisse Droysenus contendit, ne nomina eorum qui affines fuissent hermocopidarum facinori proferrentur. ac verum est quod eorum nemo in Avibus Amphiarao Monotropo (si fas est dicere) memorari videtur. quid quod memorare illos is tantum potuit qui exules aut mortuos quam vivos cavillari satius duceret? nam homines isti cuncti sive patria pulsi erant sive capitis damnati, cf. Thuc. VI, 60. 66. Andoc. I, 25. 35. exules autem traducere non solebant comici, mortuos non solebant nisi perstringendo. ut de eis fabulis taceam quarum (ut Ranarum) apud inferos locus est deque Eupolidis Demis et similibus, confer Ran. 1156 (Erasinides) Eq. 282 (Pericles, cuius et aliunde memineris) Pac. 47 al. (Cleo) 700 (Cratinus) Thesm. 840. 41 (Hyperbolus Lamachus) 876 (Proteas) Plut. 550 (Thrasybulus) et quae ad Pac. 648:

ταῦτα δ' ἦν ὁ δρῶν

βυρσοπώλης. Τ. παῦε παῦ' ὦ δέσποθ' Ἑρμῆ, μὴ λέγε

ineptus adnotat scholiasta: *ἀποθανὼν γὰρ ἦν καὶ οὐκ ἦν ἐξὸν τεθνηκότας κωμῳδεῖν.* Solonis id lege oriundum est: Plut. Sol. XXI in. *ἐπαινεῖται δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ὁ κωλύων νόμος τὸν τεθνηκότα κακῶς ἀγορεύειν*, et in sqq.:

ζῶντα δὲ κακῶς λέγειν ἐκώλυσε πρὸς ἱεροῖς καὶ δικαστηρίοις καὶ ἀρχείοις καὶ θεωρίας οὔσης ἀγώνων.

denique si cum Droyseno facias, cui tempori adscribes Phrynichi fr. inc. II (p. 602)? in eo enim Teucrus et Diocides quorum similis erat atque hermocopidarum memoria nec lege lata neque ante legem latam nominari potuerunt. illo igitur explicatu qui contentus sit, cum umbris dimicasse videbitur.

Ad eandem Syracosii legem cum spectare videantur quae extant in Avium arg. II (v. 26 sq. Dübn.), nescio num ad inlustrandam illam multum conferant:

ἐπὶ οὖν τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου πονηρῶν τινων τὰ πράγματα ἐγχειρισθέντων ἐπισφαλὴς γέγονεν ἡ παρ' αὐτῶν κατάστασις. καὶ ἐν μὲν ἄλλοις δράμασι διὰ τῆς κωμῳδικῆς ἀδείας ἤλεγχεν Ἀριστοφάνης τοὺς κακῶς πολιτευομένους, φανερῶς μὲν οὐδαμῶς, οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου ἦν ἐκκλησία (*παρρησία* Dübn. p. 478, *ἀκώλυτον* Usener, delet Meinekius. malim *ἐξουσία*), *λεληθότως δέ, ὅσον ἀνῆκεν ἀπὸ κωμῳδίας προσκρούειν.*

verba *τοὺς κακῶς πολιτευομένους*, e quibus conlegerit quispiam eorum qui rem publicam capessiverint inrisionem illo tempore interdictam fuisse, non premenda esse patet. illud enim fieri vix potuit, cum cuivis civium Atticorum rostra paterent qui neque capite ulla ex parte deminutus esset nec deminutione dignum quidquam commisisse videretur. argumentum igitur illud non aliter intellegendum est quam Platonii v. 22 sq. et eius generis plura.

Deinceps videamus num e comoediis illius anni examinandis, quarum servata Avibus gaudemus, maius lucrum fiat. et in Avibus quidem notum est remissiore uti poetam in potentes impetu, a quibus tamen nequaquam abstinet. nam ut de poetis sophistis philosophis taceam, homines in re publica versati permulti perstringuntur: Aristocrates 126, Callias 283. 84, Cleonymus 289. 90. 1475, Nicias 363, Lampo 521. 988, Diitrephes 798. 1440, Clisthenes 831 et grex aliorum quos enumerare longius est quam iucundius. eluceat igitur argumenti tantum natura factum esse ut non in ludendis

hominibus omne versaretur. ut memorentur saltem ceterae eius anni fabulae, in Amphiarao Phrynondas nominatur fr. XVII p. 958, in Monotropo Phrynichea Lyceas Teleas Pisandrus Execestides fr. II, Meto III, Nicias IV et ipse legis auctor VIII. Amipsiae Commissatorum nihil aetatem tulit.

At dicat aliquis nominari semper homines permissum fuisse, dum ne ipsi in scaenam producerentur. sed num quis Metonem aut Cinesiam aut quisquis eius generis hominum comoediae ludibrio habetur, civem fuisse arbitretur minus civitatis praesidium merentem suove id minore iure exigentem? apparet lege illa nec vetitum fuisse ne cives nominatim luderentur neque ne personatim producerentur. at tamen queritur poeta ereptam sibi esse potestatem *τοῦ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμει.*

Altius igitur penetrandum est. atque licentiam comoediae non semper intactam viguisse praeter leges testatur causa quam qualemcumque in Aristophanem Cleo egisse traditur. conclamata illa quidem est nec quae hoc loco fusius tractetur. ac plurima profligasse credo Bergkium (Mein. II 931 sq.). neque adsentior Droyseno qui Callistrato Cleonem litem intendisse contendit (Aristoph. vers. I p. 5 sq. ed. II). nam qui praeter suam quam agebat personam aliquid loquebatur, per id ipsum poetae personam induebat, v. Ach. 301 et 377 a diversis pronuntiata. itaque cum in ceteris nunc acquiescatur, de eis quae ad propositum spectare videantur disputabimus, haud profecto nihil inde profligandae quaestioni fructus repetituri.

Ac primum quidem ne scholiastarum commentis, si qua sint, fallamur, ex ipsa Aristophanis fabula accusationis in poetam factae summam eruamus. de qua loco celeberrimo Acharn. 377 sq. nihil dicit nisi mendaciis se a Cleone in iudicio obfusum esse:

αὐτός τ' ἐμαυτὸν ὑπὸ Κλέωνος ἅπαθον
ἐπίσταμαι διὰ τὴν πέρυσι κωμῳδίαν.
εἰσελκύσας γάρ μ' ἐς τὸ βουλευτήριον
διέβαλλε καὶ ψευδῆ κατεγλώττιζέ μου

κἀκυκλοβόρει κἄπλυνεν, ὥστ' ὀλίγου πάνυ
ἀπωλόμην μολυνοπραγμονούμενος.

magis eis iuvamur quae antecedunt. Dicaeopolis enim locuturum se profitetur pro Lacedaemoniis. sed timere se et agricolas qui se et urbem verbis efferri diligant, et senes qui nihil spectent nisi ut suffragiis mordeant. neque oblitum esse se quae a Cleone passus sit eqs. pro Lacedaemoniis igitur cum dicturus sit, civibus et urbi scit se male dicturum, senes autem in iudicio inde se iratos habiturum esse. itaque vetitum aliquid erat, quod si despiceret iudicium metuendum erat. et de re non ficta sed omnibus nota illum loqui, si cetera dubitationem relinquant, docet v. 376

οὐδὲν βλέπουσιν ἄλλο πλὴν ψήφῳ δακεῖν.

confirmant ea vv. 497 sq.

μή μοι φθονήσητ' ἄνδρες οἱ θεώμενοι,
εἰ πτωχὸς ὢν ἔπειτ' ἐν Ἀθηναίοις λέγειν
μέλλω περὶ τῆς πόλεως, τρυγῳδίαν ποιῶν·
τὸ γὰρ δίκαιον οἶδε καὶ τρυγῳδία.
ἐγὼ δὲ λέξω δεινὰ μὲν δίκαια δέ.
οὐ γάρ με νῦν γε διαβαλεῖ Κλέων ὅτι
ξένων παρόντων τὴν πόλιν κακῶς λέγω.
αὐτοὶ γάρ ἐσμεν οὑπὶ Ληναίῳ τ' ἀγὼν κτέ.

neque minus 630 sq.:

διαβαλλόμενος δ' ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐν Ἀθηναίοις ταχυβούλοις,
ὡς κωμῳδεῖ τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ τὸν δῆμον καθυβρίζει,
ἀποκρίνεσθαι δεῖται νυνὶ κτέ.

quibuscum conferenda sunt quae dicit 515:

ἡμῶν γὰρ ἄνδρες, οὐχὶ τὴν πόλιν λέγω,
μέμνησθε τοῦθ' ὅτι οὐχὶ τὴν πόλιν λέγω

et in primis 642:

καὶ τοὺς δήμους ἐν ταῖς πόλεσιν δείξας ὡς δημοκρατοῦνται κτέ.

Quodcumque igitur ipsum crimen fuit — quam quaestionem suo loco expediemus —, in eo accusationis cardo versabatur,

quod praesentibus sociis urbem Aristophanes calumniatus esset. praemittendum hoc videbatur quo firmiore fundamento disputatio niteretur. ad inlustrandam enim litis illius naturam partesque et Cleonis et Aristophanis iuste aestimandas argumenta oportet paullo longius repetamus.

Aristophanes igitur in publico civium peregrinorumque consessu non verebatur patriae maledicere, instituta eius seu leges seu gubernatores vituperare odiumque et iram sociorum excitare. nostro sensu si liceret veterum mores aestimare, flagitium illud censeremus, quod si quis poetae condonet, civi non est condonandum. sed Atheniensium in talibus consuetudinem reique publicae illius temporis condicionem recordemur. satis enim certum est quinto a. Chr. saeculo praeter Spartam ne ullam quidem umquam Graeciae civitatem, nedum Athenas, eo pervenisse ut aut populi aut optimatium imperio contenti patriae saluti omnes studerent, immo Athenis vel per belli aerumnas cum Lacedaemonis fecisse oligarchos. qui cum patriae proditores iure habeantur, ne honestos quidem superbientis popularis imperii inimicos laudandis Lacedaemoniorum institutis incusandisque domesticis abstinuisse scimus. primus illud rerum laconicarum studium Cimo coluit (Plut. Cim. X. XIV. XV. Per. IX), diuturna ille armorum societate omnique voluntate consiliisque quae de re publica habebat Spartanorum amicus, cuius animus multum abhorruit a malis aequalium posterorumque oligarchorum artibus (Thuc. I, 107. Plut. Cim. XVII). atqui ipsius Cimonis auctoritate factum esse coniecimus ut in poetarum certaminibus comoedia haberetur. utut est, Cimonei ingenii vestigia tenuisse comoediam Aristophanis fabulae et in primis ipsa Babylonii luculenter docent. haec enim est hominum externa spectantium quique patriae honore maius aliquid norunt consuetudo ut peregrinorum auribus non prohibeantur quominus ipsorum civitati male dicant.

qua in re consentaneum est Cleonem potissimum Aristophanis adversarium extitisse. iam enim nullum esse credo qui in Cleonis memoria qualis a Thucydide vel potius ab Aristophane tradita est acquiescendum ducat. Thucydidem

enim qui legerit poterit viri magnitudinem cognovisse. cum Aristophane vero inimicitiam paene dixerim praeclarum esse pro Cleone testimonium.

etenim Cleone duce perfecta et expleta sunt, instantibus belli periculis, Periclis in rebus publicis consilia. nimirum illa aetate intellectum est, Spartam inter et Athenas non de principatu tantum sed de rei publicae forma dimicari, de paucorum aut popularium imperiis ubique constituendis. Athenis igitur, ne ceterae civitates eidem rei publicae formae faventes deficerent, firmo strenuoque opus erat populari imperio. id Cleonem intellexisse viaque eum a Pericle munita suo consilio progressum esse praeter cetera oratio docet adversus Mytilenaeos habita (Thuc. III, 37—40. cf. II, 13 τά τε τῶν ξυμμάχων διὰ χειρὸς ἔχειν). tunc demum periculosum videbatur nec iam tolerandum, cuius in pace non magnam curam habuerant, laconicarum rerum inter optimates studium. quod cum prorsus necessarium esset quam severissime persequi et opprimere, sanissima ratione sed fortasse vehementius Cleo persecutus est, nisi potius nimiae vehementiae partem sodalibus eius tribuas (cf. Ach. 846 al.). profecto inde potissimum nata est iniqua Cleonis apud posteros memoria. Aristophanem vero sociis praesentibus civitatis instituta reique publicae rectores cavillatum

καὶ τοὺς δήμους ἐν ταῖς πόλεσιν δείξαντ' ὡς δημοκρατοῦνται

quod Cleo poena immunem esse noluerit nunc nemo erit qui miretur vel indignetur.

Eo autem adducor ut leges illas ad coercendam comoediae licentiam latas omnes credam popularibus deberi. qua in re Cleonis auctoritas quantum valuerit, et causa in Aristophanem acta et certissimum comprobat quod apud scholiastam deprehenditur rei vestigium. ille cum ad Vesp. 1291

εἶτα νῦν ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον

adnotet (Rav. Ven.):

ἐψηφίσατο γὰρ ὁ Κλέων μηκέτι δεῖν κωμῳδίας ἐπὶ τῷ θεάτρῳ εἰσάγεσθαι, ὅτι δὴ ξένων παρόντων πολίτας (πολίταις *R*, πολιτείας *V*) ἔσκωπτον,

hanc sane sinceram esse memoriam nemo contendet: nam legem qua abolerentur comicae actiones nec tulisse Cleo credendus est nec si tulit pertulit. optimae autem notae scholion fuit quod male transscripsit scholiasta, ut ipsa adiecta verba

ὅτι δὴ ξένων παρόντων πολίτας ἔσκωπτον

abunde docent. nam cum suspicetur fortasse quispiam vetandum visum esse Cleoni ne *εἰς ἄστυ* comoediae agerentur, aut ipsa viri auctoritate aut lege factum certe est ut a magnis saltem Dionysiis nimia comicorum licentia arceretur. nam quod memorare nullum video perquam memorabile est, maximam licentiam in fabulis quae Lenaeorum ludis actae sunt comparere: Ach. Eq. Vesp. Lys. Ran. ipsa autem Acharnenses cum Lenaeis ageretur, proximis de quibus compertum est Dionysiis fabulae quae in scaenam prodierunt argumento omnes erant a rebus publicis alieno: Nubes dico (cf. Droysen. Aristoph. I p. 9), Cratini Lagoenam, Amipsiae Connum.

Haec cum ad inlustrandam universam Cleonis cum poeta simultatem sufficere videantur, ad ipsam causam accuratius tractandam accedamus. quam ita agi oportuit, ut in contione post festos magnorum Dionysiorum dies ad crimina in illis commissa expedienda in theatro quotannis habita populi praeiudicium per probolam Cleo impetraret.

Sed opponet quispiam — nec sine ratione opponet — non constare contiones illa iam aetate Dionysia secutas esse, immo legem quae festis diebus iniurias fieri vetaret tunc omnino nondum extitisse. nam cum per Demosthenem primum (XXI, 9) et Aeschinem (II, 61) de usu illo certiores fiamus, ipse Demosthenes dicit de Alcibiade XXI, 147:

καίτοι τί τοσοῦτον ἐκεῖνος ὕβρισεν, ἡλίκον οὗτος νῦν ἐξελήλεγκται; Ταυρέαν ἐπάταξε χορηγοῦντα ἐπὶ κόρρης. ἔστω ταῦτα, ἀλλὰ χορηγῶν γε χορηγοῦντα τοῦτ' ἐποίησεν, οὔπω τόνδε τὸν νόμον παραβαίνων. οὐ γὰρ ἔκειτό πω.

iam cum nemo ignoret antiquitus institutum fuisse ut a festis Atheniensium diebus calumniarum omne genus prohiberetur (cf. Plut. Sol. XXI — *καὶ θεωρίας οὔσης ἀγώνων*), facile adducimur ut hoc commentum esse oratorem credamus,

qui cum legum post Euclidem denuo compositarum meminerit, Alcibiadis tempore aliam normam valuisse posuerit. cf. eiusdem orationis § 143 in. *λέγεται τοίνυν ποτὲ ἐν τῇ πόλει κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην εὐδαιμονίαν Ἀλκιβιάδης γενέσθαι κτἑ.*

sed accuratius eadem de re disserit orator § 34:

ἅμα γὰρ τῷ Δημοσθένει καὶ ὁ χορηγὸς ὑβρίζετο, τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς πόλεως ὄνομα, καὶ τὸ ταύταις ταῖς ἡμέραις αἷς οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι. χρὴ δέ, ὅταν μὲν τιθῆσθε τοὺς νόμους κτἑ.

35. *ἦν ὁ τῆς βλάβης ὑμῖν νόμος πάλαι, ἦν ὁ τῆς αἰκίας, ἦν ὁ τῆς ὕβρεως. εἰ τοίνυν ἀπέχρη τοὺς τοῖς Διονυσίοις τι ποιοῦντας τούτων κατὰ τούτους τοὺς νόμους δίκην διδόναι, οὐδὲν ἂν προσέδει τοῦδε τοῦ νόμου. ἀλλ' οὐκ ἀπέχρη. σημεῖον δέ· ἔθεσθε ἱερὸν νόμον αὐτῷ τῷ θεῷ περὶ τῆς ἱερομηνίας. εἴ τις οὖν κἀκείνοις τοῖς προϋπάρχουσι νόμοις καὶ τούτῳ τῷ μετ' ἐκείνους τεθέντι καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἔστ' ἔνοχος, ὁ τοιοῦτος πότερα μὴ δῷ διὰ τοῦτο δίκην ἢ μείζω δοίη δικαίως; ἐγὼ μὲν οἶμαι μείζω.*

quibus accedit § 175: *πρῶτον μὲν τοίνυν — περὶ τὰ μυστήρια ἀδικεῖν Εὐάνδρου κατεχειροτόνησεν ὁ δῆμος τοῦ Θεσπιέως, προβαλομένου αὐτὸν Μενίππου, Καρός τινος ἀνθρώπου. ἔστι δ' ὁ αὐτὸς νόμος τῷδε τῷ περὶ τῶν Διονυσίων ὁ περὶ τῶν μυστηρίων, κἀκεῖνος ὕστερος τοῦδε ἐτέθη.* cf. 177.

has leges et ex exemplis patet et ex omni argumentatione ad iniurias tantum alicui inlatas spectasse et quaedam de persequendis criminibus addidisse. ipsam igitur rem licet a maioribus acceptam esse sciamus nihilque cogat ut de contione quoque in Dionysi theatro habenda legem istam valuisse putemus, comprobandum tamen est in usu illam ante Demosthenis tempora fuisse.

atque primum quidem Thucydides (IV, 118) docet quarto decimo Elaphebolionis die ecclesiam Athenis convocatam fuisse:

ἔδοξε τῷ δήμῳ· Ἀκαμαντὶς ἐπρυτάνευεν κτἑ. καὶ

ὡμολόγησαν ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἐκεχειρίαν εἶναι ἐνιαυτόν, ἄρχειν δὲ τήνδε τὴν ἡμέραν, τετράδα ἐπὶ δέκα τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός.

cf. Usener symb. phil. Bonn. p. 584 adn. 6. certiora vero edocemur scholio Ach. 378 in quo haec leguntur:

— καὶ διὰ τοῦτο ὀργισθεὶς ὁ Κλέων ἐγράψατο αὐτὸν ἀδικίας εἰς τοὺς πολίτας, ὡς εἰς ὕβριν τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς ταῦτα πεποιηκότα.

quae cum primo obtutu futilia videantur — nulla enim est γραφὴ ἀδικίας — tam eximii pretii sunt ut unum quodque verbum premere liceat. quod et infra pluribus demonstrabitur et luculenter ipsa vocula ἀδικία comprobatur. nimirum hoc sollemne erat eius criminis nomen quod per festos dies commissum in contione eos secuta persequendum erat[1]. cf. Dem. XXI, 1 καὶ προὐβαλόμην ἀδικεῖν τουτονὶ περὶ τὴν ἑορτὴν idemque eadem de re § 2. 9. 11. 19. 20. 23. 26. 27. 28. 30. al. 175. 178. 180. 206. 214. neque inconsulto in Acharnensibus Aristophanes totiens τὸ δίκαιον in ore habet: 500. 501 ἐγὼ δὲ λέξω δεινὰ μὲν δίκαια δέ, 645 ὅστις παρεκινδύνευσ' εἰπεῖν ἐν Ἀθηναίοις τὰ δίκαια, 655 ὡς κωμῳδήσει τὰ δίκαια, 661 τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ καὶ τὸ δίκαιον ξύμμαχον ἔσται. in scholio igitur illo ipsam criminis memoriam adgnoscimus Cleonemque intellegimus in contione illa (εἰς τοὺς πολίτας schol.) Aristophanem

[1] Vetustissima criminis in scaena commissi memoria de Phrynicho tragico ab Herodoto traditur VI 21: Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἁλώσι τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα Μιλήτου ἅλωσιν καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θέητρον καὶ ἐζημίωσάν μιν ὡς ἀναμνήσαντα οἰκήϊα κακὰ χιλίῃσι δραχμῇσι καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι.

Posterioris temporis quae commemorem duo habeo: Hegemonis causam narratam ab Athenaeo IX p. 407 b quam ex scaenica actione ortam esse suspicatur Boeckh. oec. Ath. I 532, et quod etiam minore fide dignum est in Busiridis Isocr. hypoth. de Socrate mortuo et Palamede Euripidea commentum (scholiorum videlicet in Palam. frustulum).

accusasse. populus autem ei obsecutus esse, Cleo deinde poetae per *εἰσαγγελίαν* apud senatum litem intendisse videtur, quandoquidem Aristophanes dicit (Ach. 379)

εἰσελκύσας[1] *γάρ μ' ἐς τὸ βουλευτήριον*
διέβαλλε κτἑ.

in senatu autem poeta post summum discrimen (381 *ὥστ' ὀλίγου πάνυ ἀπωλόμην*) poena solutus est[2].

sed certiore iudicio confirmandum est quale fuerit crimen quod poetae Cleo obverterit. atque ex Acharnensibus quidem summam vidimus accusationis in eo versatam esse quod populo sociis praesentibus poeta male dixisset — quibus addit aliquid scholion illud Ach. 378 quod intelleximus optimae notae memoriam servasse:

ἐγράψατο αὐτὸν ἀδικίας εἰς τοὺς πολίτας ὡς εἰς ὕβριν τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς[3] *ταῦτα πεποιηκότα.*

[1] *εἰσελκύσας* non potest ad *ἀπαγωγήν* similemve accusationis formam pertinere. suspiceris potius Cleonem vi manuque in iudicium poetam arcessivisse.

[2] De *ξενίας* crimine quod Cleo Aristophani obiecisse traditur nunc taceo. de Vesp. 1284 sq. et quae ad eundem locum pertinent v. Bergk l. s. p. 937. tertia vero haec quam Equitibus acta Aristophani litem intendit num item per probolam facta sit ignoramus — nihil enim de contione post Lenaea quotannis convocanda compertum est. e Vesparum autem v. 1284 *ὡς κατεδιηλλάγην* et 1290 *ὑπό τι μικρὸν ἐπιθήκισα* consequi videtur inter Cleonem reumque poetam rem transactam esse, antequam in iudicio ageretur. cf. schol. Vesp. 1284 — *καὶ μὴ εἰσαγωγῆς ἀλλὰ ἀπειλῆς τινος, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐμφαίνεται.*

[3] in memoriam hoc loco revocandum videtur divinam fuisse populi personam cuius imaginum a pictoribus sculptoribusve confectarum frequens extat memoria (cf. Brunn. hist. artif. I p. 387. 558. II p. 99. 154. 183). publice Athenis populi nomen deis additum esse praeter ceteros titulus testatur ap. Rangab. ant. hell. I p. 318 (*ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΘΗΝΑ ΔΗΜΟΣ*). populo Atheniensium Cherronesitae aram condunt Dem. XVIII, 92: *καὶ Χάριτος βωμὸν ἱδρύοντια καὶ Δήμου Ἀθηναίων.* quod non dubitamus quin saepenumero factum sit. cf. Welckeri deor. graec. doctr. II p. 224. 25. populus et senatus repraesentati videntur in ectypo quod invenies inter Schoenii ectypa graeca tab. XVI, 75 p. 42. certiorem autem ipsius senatus effigiem habemus ibid. t. XXII, 94 p. 48, ubi secundum Athenam staturae

itaque populo et senatui Aristophanem iniurias intulisse Cleo censebat. id quid significet in propatulo est: nimirum senatus populusque leges constituebant et magistratus creabant et sanciebant. illos igitur cum coniunctos offendisse comicus dicatur, quid subaudiendum sit apertissimum est nec tacetur a scholiasta. solida enim haec est ad Ach. 378 adnotatio:

διὰ τὴν πέρυσι κωμῳδίαν] τοὺς Βαβυλωνίους λέγει. τούτους γὰρ πρὸ τῶν Ἀχαρνέων Ἀριστοφάνης ἐδίδαξεν, ἐν οἷς πολλοὺς κακῶς εἶπεν. ἐκωμῴδησε γὰρ τάς τε κληρωτὰς καὶ χειροτονητὰς ἀρχὰς καὶ Κλέωνα παρόντων τῶν ξένων (εἶπε γὰρ δρᾶμα τοὺς Βαβυλωνίους τῇ Διονυσίων ἑορτῇ, ἥτις ἐν τῷ ἔαρι ἐπιτελεῖται ἐν ᾧ ἔφερον τοὺς φόρους οἱ σύμμαχοι), καὶ διὰ τοῦτο ὀργισθεὶς ὁ Κλέων ἐγράψατο αὐτὸν ἀδικίας εἰς τοὺς πολίτας ὡς εἰς ὕβριν τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς ταῦτα πεποιηκότα. καὶ ξενίας αὐτὸν ἐγράψατο καὶ εἰς ἀγῶνα ἐνέβαλεν (τὰ δὲ Λήναια ἐν τῷ μετοπώρῳ ἤγετο ἐν οἷς οὐ παρῆσαν οἱ ξένοι, ὅτε τὸ δρᾶμα τοῦτο οἱ Ἀχαρνεῖς ἐδιδάσκετο).

cf. schol. 503 et vit. Arist. XI, 28 p. XXVII Duebn.: *καὶ ὅτι ἐν δράματι αὐτοῦ Βαβυλωνίοις διέβαλε τῶν Ἀθηναίων τὰς κληρωτὰς ἀρχὰς παρόντων ξένων.*

haec neque ex ipsa fabula sumpta neque ea sunt quae nebulo comminiscatur. immo certam ea certae memoriae speciem prae se ferre certissime efficiunt nominatae *ἀρχαὶ κληρωταὶ καὶ χειροτονηταί*. namque aliae queque extabant, sed eae non publice constitutae sed a pagorum singulorum sive tribuum incolis electae (*αἱρεταί*). de quibus certiores fimus per Aesch. III, 29: *ἔστι γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς εἴδη τρία, ὧν ἓν μὲν καὶ φανερώτατον οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ*

non minoris matrona locum habet significata inscripto nomine *ΒΟΛΗ*. cuius generis plura congesta invenies a Schoenio p. 49.

ita cum sancti aliquid populi nomini inesset, tamen populum dei ipsius persona indutum in scaenam produci minime aegre ferebant Athenienses, qua de re dicetur infra p. 37.

χειροτονητοὶ ἄρχοντες κτἑ. 30 *ἐπειδὰν δ' ἀφέλῃ τις τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου κεχειροτονημένους καὶ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχοντας, καταλείπονται οὓς αἱ φυλαὶ καὶ αἱ τριττύες καὶ οἱ δῆμοι ἐξ αὑτῶν αἱροῦνται τὰ δημόσια χρήματα διαχειρίζειν.*

ideo cum a scholiasta diserte nuncupentur *οἱ κληρωτοὶ καὶ χειροτονητοὶ ἄρχοντες*, apparet ceteros consulto relictos esse et de eis tantum agi quorum rem suam ipsius esse populus existimare potuerit. cf. Dem. XXI, 32 — *ὅτι τοὺς νόμους ἤδη ὁ τοῦτο ποιῶν προσυβρίζει καὶ τὸν ὑμέτερον κοινὸν στέφανον καὶ τὸ τ ῆ ς π ό λ ε ω ς ὄ ν ο μ α. ὁ γὰρ θ ε σ μ ο θ έ τ η ς ο ὐ δ ε ν ὸ ς ἀ ν θ ρ ώ π ω ν ἔ σ τ' ὄ ν ο μ α, ἀ λ λ ὰ τ ῆ ς π ό λ ε ω ς.* ib. 34 *τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς πόλεως* et 127 — *οὐχ ὡς ὑπὲρ ἐμοῦ ὄντος μόνον τοῦ λόγου τὴν ὀργὴν ἔχειν, ἀλλ' ὡς ἐν ταὐτῷ τῶν νόμων, τοῦ θεοῦ, τῆς πόλεως, ὁμοῦ πάντων ἠδικημένων κτἑ.*

itaque cum sincerum apud scholiastam causae argumentum servatum sit, accusatus est Aristophanes quod magistratibus a populo constitutis praesente sociorum turba inludere non veritus sit. quae quam egregie conveniant cum eis quae in Acharnensibus leguntur:

ξένων παρόντων τὴν πόλιν κακῶς λέγω

et

ὡς κωμῳδεῖ τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ τὸν δῆμον καθυβρίζει,

iam non oportet pluribus demonstremus. Cleo vero quam vehementer illud ipsum coram populo demonstraverit fidem faciunt quae de viri acrimonia scimus.

Sed cum de crimine constat quod Aristophani obiectum fuerit, non constat utrum quod poeta commiserit ipsum sua lege vetitum fuerit an communi feriarum lege qua linguis omnibus favendum erat. quod cum possit satis certa coniectura expediri, certioribus non destituimur testimoniis. in libello enim quem de re publica Atheniensium oligarchorum aliquis atticorum et acri praeditus et acerbo ingenio belli Peloponnesiaci tempore[1] et florente adhuc populari Athenarum imperio conscripsit, haec leguntur II 18:

[1] Effecerunt id viri docti. cf. Roscher de Thuc. I 538 sq. qui

κωμῳδεῖν δ' αὖ καὶ κακῶς λέγειν τὸν μὲν δῆμον οὐκ ἐῶσιν ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούωσι κακῶς· ἰδίᾳ δὲ κελεύουσιν εἴ τίς τινα βούλεται, εὖ εἰδότες ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν οὐδὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμῳδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀλλ' ἢ πλούσιος ἢ γενναῖος ἢ δυνάμενος, ὀλίγοι δέ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμῳδοῦνται καὶ οὐδ' οὗτοι, ἐὰν μὴ διὰ πολυπραγμοσύνην καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλέον τι ἔχειν τοῦ δήμου. ὥστε οὐδὲ τοὺς τοιούτους ἄχθονται κωμῳδουμένους.

memoretur primum *οὐκ ἐῶσι* sollemniter significare 'non permittunt' i. e. lege prohibent. quid vero significat *τὸν δῆμον κωμῳδεῖν οὐκ ἐῶσι*? id non de ipsa populi persona dictum esse non est qui neget. quam cum ineptum fuerit scaena movere, tum Equites Aristophanea et Platonis fr. inc. V obstant (II 682):

οἱ δῆμοι διὰ τρυφὴν καὶ ὕβριν ἢ βελτιόνων ἀπορίᾳ δημαγωγῶν χρῶνται τοῖς ἐπιτυχοῦσι, βδελυττόμενοι καὶ καταφρονοῦντες, εἶτα χαίρουσι τοιούτων εἰς αὐτοὺς λεγομένων οἷα Πλάτων ὁ κωμικὸς τὸν δῆμον αὐτὸν λέγοντα ποιεῖ

λαβοῦ λαβοῦ τῆς χειρὸς ὡς τάχιστά μου.
μέλλω στρατηγὸν χειροτονεῖν Ἀγύρριον κτέ.

nam iocos licet singulos etiam legis praesidio munitis obicere ausi sint comici, personam quam ludi vetitum esset ut inducerent ne choragi quidem concedebant. populum igitur inludi vetabant, *ἰδίᾳ* permittebant. haec non dubito quin premenda sint, ut *ἰδίᾳ κωμῳδεῖν* idem significet quod *ἰδιώτας ἀνθρώπους*, eis igitur opponi non possint nisi qui populi auctoritatem teneant, ut si eis male dicatur populo male dicatur. ac certum est libelli scriptorem non ipsa legis verba sed ea attulisse quae proposito suo apta viderentur. vidimus autem quae fuerint convicia quibus ipse affectus esse populus censeretur.

convenit cum eis quae iam cognovimus quod ab archonte

annis 427—25 definiendis fallitur, Herbst de Mytil. ab Ath. def. p. 18 alii. de auctore commenti sunt inutilia Helbigius M. Rh. XVI p. 511 sq. Roscher Thuc. p. 252 alii. cf. Boeckh. oec. Ath. I 433. ego scriptum esse libellum credo ante Hyperboli exilium ol. 90 3/4 (Cobet Plat. rell. p. 143).

comicorum contumeliae lege prohibitae fuisse traduntur. nam scholiasta Nub. 31 quamvis pro loci ratione ineptus bonam tamen memoriam hance tradit:

Ἀμυνίας τῶν περὶ ἵππους ἐπταικότων. μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς Σφηξί. νῦν δὲ οὐκ ἐκεῖνον καθάψασθαι βουλόμενος μνημονεύει αὐτοῦ ἀλλὰ τὸν τότε ἄρχοντα διασύρειν προαιρούμενος τῇ ἐκείνου προσηγορίᾳ ἐχρήσατο. τότε γὰρ ἦρχεν Ἀμεινίας τοῦ Προνάπου υἱός· ἐπεὶ οὖν τοὺς Ἀθηναίους πρότερον κωμῳδεῖν τὸν ἄρχοντα ὁ νόμος ἐκώλυεν, ἀφαιρέσει μὲν τοῦ ι (vel potius *ει*). *προςτεθέντος δὲ τοῦ υ παρατρέψας ὀλίγον Ἀμυνίαν αὐτὸν εἶπεν ἀντὶ τοῦ Ἀμεινίαν* (*φανερῶς* quod additur in Flor. Θ interpolatum habeo v. Dübn. p. 420).

eiusdem legis memoria subauditur in scholio Ran. 501 *Ἀπολλώνιος δὲ οὐ κακῶς ὑπονενοῆσθαί φησι τὸ κωμῳδεῖσθαί τινα. ἴσως δὲ ὅτι ἦρχε, διὰ τοῦτο οὐκ ὠνομάσθη* (*ὠνομάσθαι* Dobraeus Adv. II 170 fortasse recte) *ἢ ὀλίγον πρότερον εἰρῆσθαι* („forsan legendum *ἢ διὰ τὸ ὀλ.*" Dobr. l. s., *ἢ ὅτι ὀλ. πρ. εἴρηται* Usener). *Καλλίας γὰρ ὁ Ἱππονίκου ἐν Μελίτῃ ᾤκει κτέ.*

dubitabant de ea lege qui Atticorum instituta callebant, cf. Boeckhius oec. Ath. I 437 adn., ac merito dubitabant. nam quae tandem ratio fuerit qua archon quem eponymon vocabant prae ceteris privilegii beneficio donaretur quo comicorum metu liberaretur? habebant enim sua privilegia magistratus, nec summi tantum sed quicumque rei publicae coronam acceperat. non poterant accusari nisi publice per *προβολήν*. inprimis autem verbis aut manibus magistratum offendi lex vetabat gravissimisque poenis animadvertebat. quod veterum testatur praeter ceteros Demosthenes XXI, 32:

ἴστε δήπου τοῦθ' ὅτι τῶν θεσμοθετῶν τούτων οὐδενὶ θεσμοθέτης ἔστ' ὄνομα, ἀλλ' ὁτιδήποθ' ἑκάστῳ. ἂν μὲν τοίνυν ἰδιώτην ὄντα τινὰ αὐτῶν ὑβρίσῃ τις ἢ κακῶς εἴπῃ, γραφὴν ὕβρεως καὶ δίκην κακηγορίας ἰδίαν φεύξεται, ἐὰν δὲ θεσμοθέτην, ἄτιμος ἔσται καθάπαξ κτέ.

33. *καὶ πάλιν γε τὸν ἄρχοντα, ταὐτὸ τοῦτο, ἐὰν μὲν ἐστε-*

φαινομένον πάταξῃς ἢ κακῶς εἴπῃς, ἄτιμος, ἐὰν δὲ ἰδιώτην, ἰδίᾳ ὑπόδικος. καὶ οὐ μόνον περὶ τούτων οὕτω ταῦτ᾽ ἔχει, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων οἷς ἂν ἡ πόλις τινὰ ἄδειαν ἢ στεφανηφορίαν ἤ τινα τιμὴν δῷ κτέ.

34. — *δημοσίας ὀργῆς καὶ τιμωρίας δίκαιός ἐστι τυγχάνειν. ἅμα γὰρ τῷ Δημοσθένει καὶ ὁ χορηγὸς ὑβρίζετο, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τῆς πόλεως ὄνομα.*

itaque cum lex vetaret archontem perstringi (schol. Nub. 31 Ran. 501), eadem unum quemque vetabat qui a populo corona data magistratus publice constitutus esset, i. e. *κληρωτοὺς καὶ χειροτονητοὺς ἄρχοντας* (schol. Ach. 378). talem legem extitisse effecisse nobis videmur. quae quando primum lata sit vix poterit indagari. plebiscita autem de quibus traditur, redintegrandae legi, violatae totiens ut obsoluisse videretur, consuluisse conicimus. quorum praeter Syracosianum ullum tempori certo tribui posse valde dubito. de Morychideo psephismate v. p. 21.

Atque ut variorum locorum [1] summam comprehendamus, lege illa cautum erat ne nomen magistratus aperte et contumeliose nominaretur; occulte, quod *αἰνιγματωδῶς* vocant, indicare semper licebat quodcumque voluerunt. verum laudari a poetis honos erat publicus, nec flagitium sine convicio nuncupari. eodem sensu *τὸ κωμῳδεῖν* grammatici acceperunt: *ἐν οἷς πολλοὺς κακῶς εἶπεν· ἐκωμῴδησε γὰρ τάς τε κληρωτὰς καὶ χειροτονητὰς ἀρχάς.* quas ignominiosas partes agentes in scaenam producere non licuisse apparet.

Nunc si efficere conamur, num quid ex ipsis comoediis ad rem firmandam bonae frugis percipiatur, ante omnia te-

[1] quibus addere iuvat Isocratis locum, veteris comoediae ut solet (cf. XII, 39) consuetudinem respicientis VIII, 14:

ἐγὼ δ᾽ οἶδα μὲν ὅτι πρόσαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις διανοίαις καὶ ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις (cf. §. 13) *καὶ μηδὲν ὑμῶν φροντίζουσιν, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμῳδοδιδασκάλοις — ὃ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον ὅτι τοῖς μὲν ἐκφέρουσιν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὰ τῆς πόλεως ἁμαρτήματα τοσαύτην ἔχετε χάριν ὅσην οὐδὲ τοῖς εὖ ποιοῦσι, πρὸς δὲ τοὺς ἐπιπλήττοντας καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς οὕτως διατίθεσθε δυσκόλως ὥσπερ πρὸς τοὺς κακόν τι τὴν πόλιν ἐργαζομένους.*

nenda duo sunt: primum saepe legem illam oblivione obrutam fuisse, deinde etiam vigente lege minime abhorruisse a comicorum animis ut facili celerique ioco ea accurate observanda supersederent. nec videtur Atheniensium quisquam in talibus offendisse, immo communi gaudio et ira restinguebatur et tristitia. sic sponte si quid severius constitutum esset tolli coeptum nec violari lex videbatur nisi magna et acerba contumeliarum copia. sic factum etiam est ut Alexandrini, a quorum reliquiis tractandis disputationem incohavimus, ex ipsius comoediis comoediae historiam refingentes de eiusmodi legibus commenticia pleraque memoriae traderent.

Inspicienda igitur una est quam vigente lege *περὶ τοῦ μὴ κωμῳδεῖν ὀνομαστί* actam esse scimus, Aves. perpaucos illius anni (ol. 91, 2) magistratus novimus, praeter Chabriam archontem duces Alcibiadem illo tempore iam damnatum, Niciam, Lamachum, qui si iam tum ceciderat, Athenis mors nondum innotuit (Thuc. VI, 101). nihil autem offensionis in eo inest quod v. 363 modesta mentio Niciae et quasi honorifica invenitur:

ὦ σοφώτατ', εὖ γὰρ ηὗρες τοῦτο καὶ στρατηγικῶς.
ὑπερακοντίζεις σύ γ' ἤδη Νικίαν ταῖς μηχαναῖς,

cf. Phryn. Monotr. fr. IV.

nec magis offendit quod v. 650 ad eius nomen alluditur:

οὐδὲ μελλονικιᾶν.

eiusdem generis sunt quae de Diitrephe 798 sq.:

ὡς Διιτρέφης γε πυτιναῖα μόνον ἔχων πτερὰ
ᾑρέθη φύλαρχος, εἶθ' ἵππαρχος, εἶτ' ἐξ οὐδενὸς
μεγάλα πράττει κἀστὶ νυνὶ ξουθὸς ἱππαλεκτρυών.

et 1440 dicuntur, siquidem Diitrephes in magistratuum numero recensendus est. ex Aristophane enim nihil conligas nisi praefectum eum fuisse equitum et tunc magnam eius esse inter iuvenes nobiles auctoritatem. scimus autem sequenti anno ei Thracum auxilia in patriam reducenda tradita esse Thuc. VII, 29. praeterea eadem aestate (414) compertum est Atheniensium duces fuisse Pythodorum Laespodiam Demaratum (Thuc. VI, 105), sed XCI olympiadis utrum secundo

an tertio anno ignoramus. eorum Laespodias v. 1569 in transcursu nominatur:

τί ὦ κακόδαιμον; Λαισποδίας εἶ τὴν φύσιν;

ad Aristocratem versibus 125. 26 alluditur:

Ἐπ. ἀριστοκρατεῖσθαι δῆλος εἶ ζητῶν.

Εὐ. ἐγώ;

ἥκιστα· καὶ τὸν Σκελλίου βδελύττομαι.

Niciae paci, si idem ille est, Aristocratem subscripsisse Thucydides tradit V, 24. Scelliae autem filius quantum apud optimates valuerit ipse Thucydides docet VIII, 89: *ἔχοντες ἡγεμόνας τῶν πάνυ στρατηγῶν τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ καὶ ἐν ἀρχαῖς ὄντων, οἷον Θηραμένην τὸν Ἅγνωνος καὶ Ἀριστοκράτην τὸν Σκελλίου καὶ ἄλλους.* dignus igitur erat quem comoedia aggrederetur. permulti restant quos aut lenius tangit aut acerbius poeta, nullus quem illo tempore publico munere functum esse aut sciamus aut coniciamus. nec fides habenda est scholiastae ad v. 513

ὃ δ' ἄρ' εἱστήκει τὸν Λυσικράτη τηρῶν ὅ,τι δωροδοκοίη

adnotanti: *οὗτος δὲ στρατηγὸς ἐγένετο Ἀθηναίων κτέ.*

Minor est virorum numerus eorum qui in Acharnensibus perstringuntur, praeter poetas musicos similes hice: Cleo v. 6. 300. 377. 502. 689 qui illo tempore imperium nondum obtinuerat, Cleonymus 88. 844, Clisthenes 118, Strato 122, Marpsias 702, Cephisodemus 705, Euathlus 710, Alcibiades 716 et Hyperbolus 846 nullo tunc quantum scimus munere functi, Ctesias 839, Prepis 843, Pauso 854, Morychus 887, Ctesipho 1002, Antimachus 1150. sed quantopere sua natura ab Avibus comoedia distet inutile est memorare et praeter cetera e Lamachi persona elucet, quem tamen illo anno ipsum ducem non fuisse fidem faciunt v. 1073:

ἰέναι σ' ἐκέλευον οἱ στρατηγοὶ τήμερον

et 1078:

ἰὼ στρατηγοὶ πλείονες ἢ βελτίονες (Bentl. *πλέονες,* codd. vitiose *πλείονες* cf. Reisigii coniect. p. 42 sq.)

Iam Equites inspiciamus ol. 88, 4 actam. ne virorum in ea traductorum turbam moremur, honorifice memorantur Simo et Panaetius hipparchi v. 242. 43:

ὦ Σίμων,
ὦ Παναίτι' οὐκ ἐλᾶτε πρὸς τὸ δεξιὸν κέρας;

et Nicias 358:

λαρυγγιῶ τοὺς ῥήτορας καὶ Νικίαν ταράξω.

de Hyperbolo non aliter iudicandum est quam in Acharnensibus nec prohibet schol. 1363 (ἐκ τοῦ λάρυγγος ἐκκρεμάσας Ὑπέρβολον): φαίνεται δὲ ὁ Ὑπέρβολος ἤδη εἰσβὰς εἰς τὴν πολιτείαν. cf. 1304

ἄνδρα μοχθηρὸν πολίτην ὀξίνην Ὑπέρβολον.

Cleo autem quamvis per totam comoediam male tractatus cur non ipse producatur et fere nusquam nominetur (nominatur autem 973 sq.

ἥδιστον φάος ἡμέρας
ἔσται τοῖσι παροῦσι καὶ
τοῖσιν εἰσαφικνουμένοις,
ἢν Κλέων ἀπόληται),

non oportet pluribus exponatur.

Simile credo Babyloniorum argumentum fuisse ol. 88, 2 ἐν ἄστει actae. nam e fr. II p. 972 Hesych. v. Σαμίων ὁ δῆμος· φησί τις παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει τοὺς ἐκ τοῦ μυλῶνος ἰδὼν Βαβυλωνίους·

Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν· ὡς πολυγράμματος

apparet id agi ut ambulantes e pistrino conspiciantur et notas frontibus inustas ostendentes, tamquam Babylonii, socii Atheniensium. spectat huc fr. I

ὦ Ζεῦ τὸ χρῆμα τῆς νεολαίας ὡς καλόν

et VII

ἦ που κατὰ στοίχους κεκράξονταί τι βαρβαριστί.

videtur enim fuisse aliquis qui cum in socios multum potestatis haberet eos quasi servos suos induceret (Cleo). quod mirifice convenit cum eis quae aliunde de fabula comperta sunt.

De sequentis anni comoediis satis supra locuti sumus. in Vespis et in Pace, cum mentiones singulas non moremur, aperta non inest magistratuum inrisio. Cleoni, siquidem ol. 89, 2 imperium gerebat, ut proprio inimico non pepercit. inter Pacem et Lysistratam cum una Aves intercedat, ne e ceterorum quidem comicorum fragmentis multa lucramur.

rarius enim annorum numeri certa ratione indagari possunt.

De Eupolide pauca adnotanda videntur. Autolyci secundae olymp. XCII, 2 actae v. fr. VII p. 442 (cf. Meinekii hist. cr. p. 118)

ἤδη γὰρ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντ' ἄχθομαι

cf. fr. XI. XIII. XVII (XII videtur de Leogora dictum esse). *Βάπται* quo anno acta sit non satis demonstravit Meinekius I p. 125. idem *Δήμους* non post ol. XCI, 1 actam esse effecit II p. 455, cuius praeter cetera grave est fr. XIII:

καὶ μηκέτ', ὦναξ Μιλτιάδη καὶ Περίκλεες,
ἐάσατ' ἄρχειν μειράκια κινούμενα,
ἐν τοῖς σφυροῖς ἕλκοντα τὴν στρατηγίαν.

et XV, in primis v. 7. 8:

νυνὶ δ', ὅπου τύχοιμεν
στρατευόμεσθ' αἱρούμενοι καθάρματα στρατηγούς.

cf. fr. XX et *Πόλ.* fr. VII:

οὓς δ' οὐκ ἂν εἵλεσθ' οὐδ' ἂν οἰνόπτας πρὸ τοῦ,
νυνὶ στρατηγοὺς ἔχομεν κτέ.

ut in *Βάπταις* etiam in *Κόλαξι* Alcibiadem ipsum inductum fuisse conligas e fr. XVIII.

Addantur occasione data quaedam e posterioribus Cratini comoediis, quae cum forsitan huc spectent silentio praeterire nolim, quamvis incerta sint pro reliquiarum tenuitate.

Legum fr. XII p. 92 apud Hesychium:

Δικαμβὶς ἀρχή· ὁ Κρατῖνος ἐν Νόμοις, τὸν πολέμαρχον δηλῶν, πρὸς ὃν ἀπεγράφοντο τὰς τοῦ ἀπροστασίου δίκας κτέ.

de polemarcho intellegendum videtur multis contumeliis vexato. alia taceo.

ad fr. inc. LIII p. 195:

ἄρχων [γάρ] εἰμι τῶν Ἀθηναίων ἐγώ

Meinekius adnotat: 'an forte haec ante illam legem de archonte in scaenam introducendo scripta sunt'? sed nihil haec probare sentiet qui Vesp. 518 Philocleonem dicere meminerit:

παῦε δουλείαν λέγων,
ὅστις ἄρχω τῶν ἁπάντων.

cf. fr. anon. CCCIII Mein. IV 674 a Bergkio comment. p. 11 Cratino tributum, et Curtii H. G. II p. 341.

Ex Lysistrata qui illius modi aliquid elicere vellet abuteretur fabula ad cognoscendum rei publicae statum una omnium fructuosissima, sed cuius licentia, ut Thesmophoriazusarum, temporum magis quam legum angustiis coerceretur. memoretur tantum quod probulus in scaenam producitur non certi cuiusdam persona indutus. in Ranis cum frenis omnibus soluta videatur comoedia — cf. 407. 8:

ὥστ' ἀζημίους
παίζειν τε καὶ χορεύειν —,

nolo scholiastae ad v. 501 verbis insistere supra p. 38 adlatis, quibuscum conferendus v. 428 sq., nec credo Calliam Hipponici filium illius anni archontem füisse.

Nolui hoc loco totum veteris comoediae campum percurrere. verebar inde ne falsa conligerentur. ea enim est in his rebus quaerendi via, ut quam maxime arduum sit iudicium nec ut possit umquam e silentio fieri. legum igitur naturam si ducibus indagare studueris eis qui ipsis observandis quantum possent supersederent, nec legibus nec poetis satisfecisse videbere.

VITA SCRIPTORIS.

Natus sum a. d. VI. Id. Iul. a. h. s. LI Regenwaldae oppidulo Pomerano matre Bertha Ludovico patre nunc superstite utroque. fidei addictus sum evangelicae. mox Bonnam cum parentibus profectus litterarumque elementis imbutus gymnasium adii Bonnense quod etiamtum Schopenus regebat, nunc Kleini auspiciis floret. auctumno a. LXVIII Gottingam petivi almam litterarum sedem, ubi belli initio militiam capessivi annique insecuti partem ibidem partem apud Francogallos in armis degi. deinde Bonnam redux eximia Buecheleri Heimsoethi Useneri benevolentia factumst ut in seminarium philologorum adsciscerer, cuius per tria semestria sodalis fui ordinarius, quarto senior sum. docuerunt me Gottingae Benfey Benndorf Hirschfeld de Leutsch Lotze Sauppe Wachsmuth, Bonnae Bergk Bernays Buecheler Hiller Kekulé Reusch Schaefer de Sybel Usener. Schaeferi autem et Sybeli humanitati debeo quod seminarii historici disciplina per bis sex menses ut sodalis ordinarius institutus sum. praeterea exercitationibus suis ut interessem benigne concesserunt Benfey sanscriticis, Buecheler criticis et epigraphicis, Hiller philologicis, Kekulé archaeologicis, historicis Wachsmuth. quos viros omnes optime de me meritos esse profiteor. Wachsmuthio autem, Buechelero et Usenero dignas gratias cum neque huius loci nec fas sit agere, habere me fore spero ut aliquando luculentius ostendam.

SENTENTIAE CONTROVERSAE.

I.

Octaviam praetextatam sub Senecae nomine antiquitus traditam esse docet Vincentius Bellov. spec. hist. IX, 114 ed. Koberg.

II.

Pacuvi v. 127 Ribb. (Dulor. fr. VII, 3) non cohaeret cum 125. 26, scribendum est:

ó e r e m i n e plectas fandi mi prolixitudinem.

III.

Dioclides viginti circulos quinis denis viris constantes, trecenos igitur viros, computasse se simulavit. legendum enim est Andoc. I 38:

ὁρᾶν δὲ ἀνθρώπους τὸν μὲν ἀριθμὸν μάλιστα τ ρ ι α κ ο σ ί ο υ ς, ἑστάναι δὲ κύκλῳ ἀνὰ π ε ν τ ε κ α ί δ ε κ α ἄνδρας, κ ύ κ λ ο υ ς δ ὲ ε ἶ ν α ι ε ἴ κ ο σ ι.

IV.

Quem Ulixem vocant in vase Pisticciano (Bullet. Napolet. I t. XIII cf. Monum. dell' Instit. IV t. XIX) Aiax est. interpolarunt enim editores Tiresiae caput.

V.

Aristophanes Acharn. 920 sq. iocose imitatur Aeschyli Orithyiam. vide librum de sublim. III 1 p. 12 Iahn.

VI.

Ar. Vesp. 162 sq. interpolatione remota evadunt haece:

Φ. ἴθ' ἀντιβολῶ σ' ἔκφρες με μὴ διαρραγῶ.
Ξ. μὰ τὸν Ποσειδῶ οὐδέποτέ γ'.
Φ. οἴμοι δείλαιος
πῶς ἄν σ' ἀποκτείναιμι;

cf. 368 sq.

VII.

Vesp. 342 Bdelycleo a senibus audit ὁ δημολοχοκλέων.

VIII.

Explicatur ὁ Πρίων Ar. Ach. 36 per fr. com. anon. 156 (IV p. 643 Mein.), ὁ Καρδοπίων Vesp. 1178 per Nub. 670 sq. 1248 sq. 1444.

IX.

Inter libros Terentianos integriora extant Calliopianae recensionis exemplaria Victorianus et Decurtatus, retractata Parisinus Ambrosianus Vaticanus similes picturis ornati antiquissimo libro oriundis. ordinem fabularum libri picti ut Bembinus varronianum, Victorianus alphabeticum secuntur.

X.

Non dubitabant veteres de Terentio in Graecia mortuo. Volcatius enim dixit (vit. Terent. 4):

iter hinc in Achaiam fecit.

quaerenti autem plura quam volgo feruntur in ista vita obvia erunt Volcatiana.

XI.

Ter. Hautont. 99 sq. legendum est:

ubi rem rescivi, coepi non humanitus
neque ut animum decuit aegrotum adulescentuli
tractare, sed vi ut via pervolgatast patrum.

XII.

Plauti Trucul. IV 2, 1 Sp. legendum est:

lepide ecficiam meum ego officium: vide intus modo
ut tu tuum item ecficias.

XIII.

Sophoclis Antig. 211 sq. sic corrigitur:

σοὶ ταῦτα ῥέζειν, παῖ Μενοικέως Κρέον,
τὸν τῇδε δύσνουν καὶ τὸν εὐμενῆ πόλει,
νόμῳ δὲ χρῆσθαι παντί που πάρεστί σοι.

extrema medelam expectant (codd. *πού τ' ἔνεστί σοι*).

XIV.

Ἑταιρεῖαι quas vocabant oligarchorum propriae erant Athenis, ubi primum extiterunt Cleone rei publicae guberna-

tore. nulla enim est vocis *ἑταιρεία* apud scriptores qui post bellum peloponnesiacum fuere auctoritas.

XV.

Nemo Aristonicum spurium Eumenis filium citharoedo natum esse dixit. nam Plut. Flamin. XXI: *Ἀριστόνικος ὁ τοῦ κιθαρῳδοῦ διὰ τὴν Εὐμένους δόξαν ἐμπλήσας ἅπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν* corrigendum est: *ὁ τ ῆ ς κιθαρῳδοῦ.* cf. Iustinus XXXVI, 4, 6.

XVI.

Fieri non potest ut atticae comoediae ullius argumentum e fragmentis refingatur.
